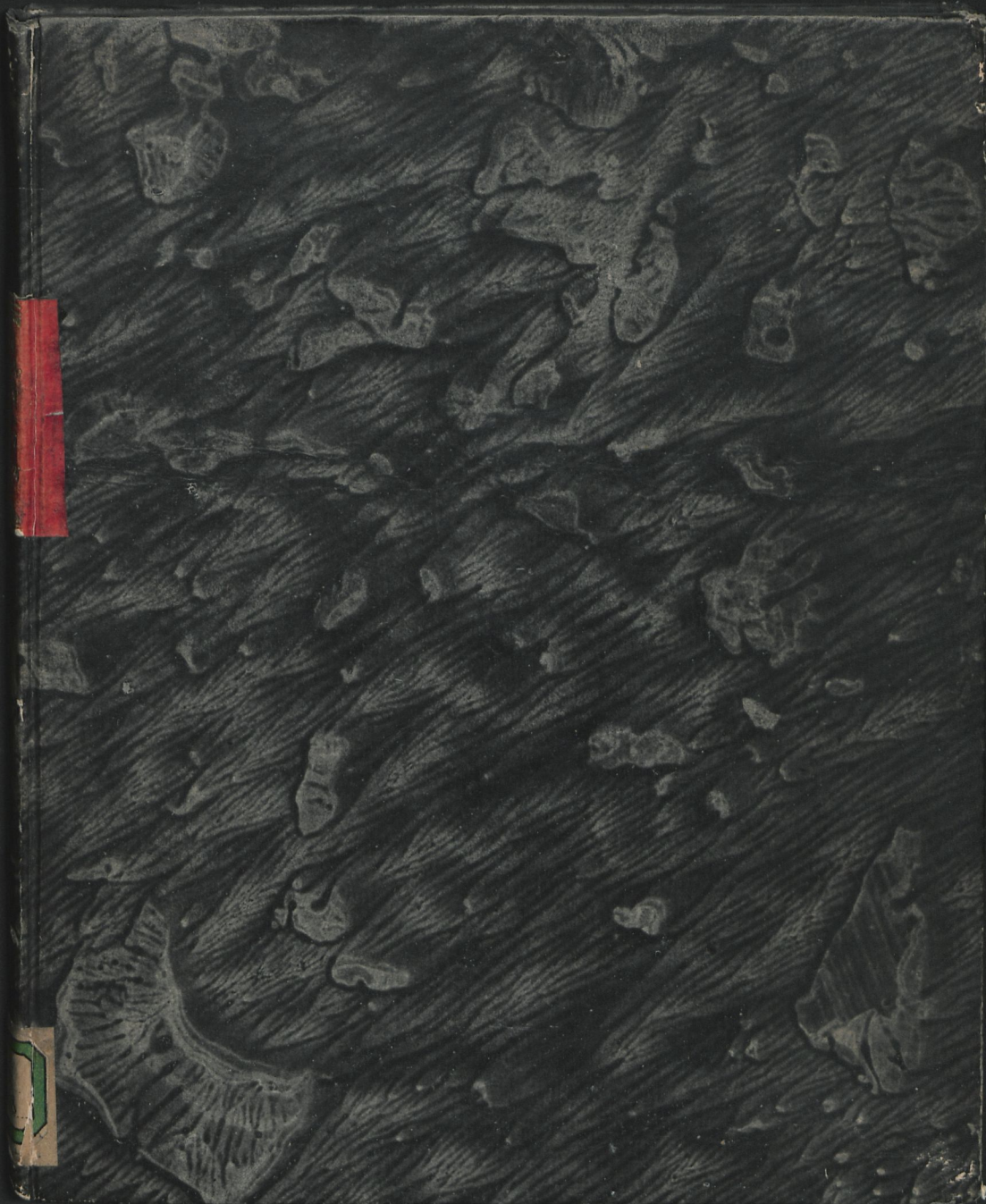

Gb. 128.

DIOCLETIANVS
ET
MAXIMIANVS
SIVE
DE VITA ET CONSTITVTIONIBVS
C. AVRELII VALERII DIOCLETIANI
ET
M. AVRELII VALERII MAXIMIANI
A. A.

EXERCITATIO PRIMA
QVAM
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
AVCTORITATE

A. D. XXVI. SEPTEMBR. MDCCXCII

PVBELICE DEFENDENT
IOANNES CONRADVS SICKELIVS
A. M. ET I. V. B.

ET
CHRISTIANVS WEISIUS
TH. C.

LIPSIAE
LITTERIS SAALBACHIIS

DISSERTATION

MAXIMILIAN

DE

DEUTSCHEN CONSTITUTIONEN

CAUSELLI VALERII DISSERTATION

ET

MAXIMILIAN VALERII DISSERTATION

A. A.

UNIVERSITÄT HALLE

AVOCAT

JOHANNES GONNARDUS SICKELIUS

CHRISTIANUS WILHELMUS

ET

CHRISTIANUS WILHELMUS

DE

1781

HALLE

DIOCLETIANVS
ET
MAXIMIANVS

SECTIO PRIMA

DE VITA DIOCLETIANI ET MAXIMIANI A A

§. I.

Plane' egregia Diocletiani et Maximiani esse rescripta, olim
Brissonius ^{a)} pronunciauit. Quod viri iuris peritissimi iudi-
cium, cum sine dubio omnium, qui codicem constitutionum cae-
sarearum vel fugituo perlustrauerint oculo, suffragia laturum sit,
ad commendandum libelli mei argumentum, mihi sufficere vide-
tur. Quis enim illas constitutiones, non cupiat, diligenter ex-
positas atque illustratas? Quae sane scribendi materia foret, viro,
iuris atque historiarum peritissimo, adeo non indigna, vt verear,

A 2

ne

a) Barnabas Brissonius, *de formulis et solennibus populi Romani verbis.*
Lib. III. §. XLII.

ne ego, qui illam pertractare adgressus sim, aliis aequae ac mihi ipsi, audacius fecisse videar. Sed cum tantum absit, ut vana quadam superbia elatus, Balduinorum vel Westenbergiorum gloriam adfectare cogitauerim, ut potius nihil aliud quaesiverim, quam ut meae qualiscunque dexteritatis specimen ederem, virorumque doctorum, quorum iudiciis illud submisi, admonitionibus proficerem, illius consilii mei veniam datum iri confido. Maxime vero lectoris indulgentia mihi opus esse videtur, historiam principum nostrorum tractanti, quam crassis tenebris circumfusam esse, iam ante me viri docti conquesti sunt ^{b)}. Hanc vero propterea ipsi legum explicationi praemittendam censui, quia vniuscuiusque, legum ipsarum indolem et rationes intelligere cupientis, plurimum interest, ut quales fuerint earum auctores sciat, formamque et fata reipublicae sub eorum auspiciis cognita habeat. Sed ante quam id ipsum adgredior, fontes, e quibus quae hic a me referentur hausi, vna cum recentioribus scriptoribus, qui eadem diligentius explicarunt, breuiter recensbo.

Claudium Eufthenium quendam Diocletiani et Maximiani caesarumque ab iis creatorum historiam pluribus libris exposuisse apud Vopiscum ^{c)} legimus: qui quod perierunt, quam maxime dolendum, cum Eufthenius ille, Diocletiano ab epistolis, accuratissimam eorum, quae tum gesta sunt, notitiam habere potuerit. Asclepiodotus, si, quod Vossius ^{d)} coniicit, idem argumen-

b) Io. Linineius, *ad Mamertini panegyricum Maximiano Aug. dictum.* c. IX.

c) Vopiscus *in Carino c. XVIII.*

d) Ger. Io. Vossius *de historicis latinis L. II. c. 5.* Vopisci auctoritate utitur ad hanc opinionem firmandam, qui *in Aureliano c. XLIV.* ita

tum tractauit, simili fato succubuit. Cuius iacturae magnum profecto solatium esset, si priores Ammiani Marcellini libros adhuc haberemus. Sed huius quoque scriptoris, primum facile locum inter illius aevi historiographos obtinentis, rerum ante Constantini tempora gestarum historiam deperiisse, neminem fugit. Nec ad Zosimum confugere licet, in cuius libro secundo ea, quae ad Diocletianum pertinuerunt, desiderantur. Hic mireris, de eorum principum historia, qui per viginti annos imperio praefuerunt, qui tanta tamque felicia bella gesserunt, sub quibus felicitate illis temporibus inaudita, respublica gauisa est, qui nouam plane imperio Romano dederunt formam, ne vnum quidem scriptum alicuius momenti nobis esse seruatum. Et sane res magis mira videtur, quam quae soli casui imputari possit. Mihi certe verosimile est Christianos, acerrimo in imperatores nostros odio concitados, nihil non egisse, vt quantum in iis esset, omnem eorum memoriam funditus deleverint.

Itaque nihil nobis superest, quam breuiaria et chronica quaedam, quae quamuis tristia monimenta, quam penitus ille pulchri sensus, illa egregia historiam tractandi ratio, quam in Liuiis et Sallustis admiramus, sequiore aeuo inter Romanos euauerit, hic tamen negligenda non sunt, cum in iis solis quaedam de imperio Diocletiani tradita reperiantur.

Inter illorum auctores facile princeps est Sextus Aurelius Victor, qui Iuliani imperatoris tempore vixit, librumque de caesaribus composuit, in quo non modo e purissimis fontibus res traditas

A 3

hausit-

ita habet: *Verconius Herennianus praef. praet. Diocleriani, teste Asclepiodoro, saepe dicebat Dioclerianum dixisse etc. et postea: Mirabile for-*

rasse videtur quod compertum Diocleriano, Asclepiodorus Celsino consiliario suo dixisse perhibet etc.

hausisse videtur, sed etiam haud vulgaria iudicii subacti documenta edidit.

Laudandus saepe etiam nobis erit Eutropius, qui iussu Valentis imperatoris, breuiarium historiae Romanae scripsit. Nam quamuis Victori, quem in plerisque sequitur, et diligentia et acumine ingenii impar, sola breuitate superior reperiatur, tamen haud dubie aliis auctoribus fide dignis vsus est, quos iniuria temporis nobis eripuit.

Vix digni sunt, qui nominentur, reliquorum historiae Romanae compendiorum auctores: Sextus Rufus seu, vt ab aliis nominatur, Rufus Festus, qui, Eutropio aequalis, illo multo sterilior est: Victor ille minor, qui Arcadio et Honorio imperantibus, in epitomen de caesaribus, praeter nomina eorum vix quidquam congeffit: Orosius, qui eodem tempore historiam ex Eutropio et, quod peius est, ex incertis vulgi rumoribus hausitam composuit: Zonaras, qui sub Ioanne et Manuele Comnenis imperatoribus scribens, neque in materia congerenda neque in ea tractanda satis diligentiam adhibuisse videtur: et multo minus nos iuuant Theophanes, Cedrenus, Syncellus, Glycas, Manasses, alique qui vix pauca verba de imperatoribus nostris, libellis suis inferuerunt.

E chronicis, quae ex monumentorum illius aevi veluti naufragio seruata sunt, nostris vsibus duo praecipue inferuiunt: alterum Eusebii Pamphili ab Hieronymo latine redditum: alterum incogniti auctoris, cui nomen Alexandrini inditum. Sed cum partim, pro more eiusmodi libellorum, paucissimis verbis, quae gesta sunt indicent, partim multos errores, praecipue in temporibus

bus computandis commiserint, nec ab his multum subsidii
peti potest.

Multa de imperatoribus nostris tradita innuenimus a Mamer-
tino Eumenio et Lactantio, at valde inter se pugnantia. Illi enim,
in orationibus, eos summis laudibus ad coelum vsque efferunt,
hic eosdem, in libro de mortibus persecutorum, conuiciis omni
modo deprimere studet. Quare in illorum aequae ac huius testi-
monii audiendis summa cautio adhibenda. Plus tamen fidei ora-
toribus quam Lactantio tribuendum censeo. Nam quamuis non
negem, eos omnia a dominis suis facta laudasse, feliciter ab iis
gesta auxisse, et quae laudari nullo modo possent, reticuisse, ta-
men non tam insulfos eos fuisse puto, ut aut principis fugati victo-
rias, aut summa crudelitate in victos saeuientis clementiam celebra-
rint. Lactantius contra, qui eo potissimum consilio libellum scrip-
psit, ut acerbissimum odium, quo in religionis Christianae perfe-
cutores flagrabat, expleret, haud dubie leuissimos quosque ru-
mores aucupatus est, qui inuidiam Diocletiano eiusque collegae
pararent; quos et propterea nigerrimis coloribus depinxisse vide-
tur, ne Constantino officerent suo. Nam nisi malorum, quibus sub
hoc principe opprimebatur respublica, causas in antecessores eius
reiecisset, multum certe eius splendori detractum fuisset.

Restat ut de inscriptionibus in marmoribus et numis ex-
stantibus quaedam addam. Testimonia enim, quae exiis petuntur,
vix certa sint, tamen et in his admittendis magna cautione opus
est. Ut enim de eo taceam, magnam illorum monumentorum
partem, praesertim numerorum, adulterinam esse, cui fides eo-
rum non videatur dubia, si perpenderit, saepe inscriptiones, in-
iuria

iuria temporis magna ex parte deletas, lectu esse adeo difficiles, vt facillime viri docti in iis describendis errare potuerint: ipsosque sculptores, saepe homines ignaros, in exprimendis nominibus vel temporibus facile labi potuisse. Quibus ex causis vna inscriptio, contra probi scriptoris auctoritatem, vix quidquam probat.

Iam, vt ad recentiores scriptores transeam, qui mihi hic praeiuerunt, primo loco nominandum censeo Carolum Sigonium, qui in egregio de imperio occidentali libro *) studiose omnia ea congeffit, quae in veteribus monumentis de Diocletiano et Maximiano sparsa inueniuntur.

Satis suauiter eorundem Augustorum fata Muratorius f) narrauit, nullo tamen modo rerum vbertate, Sigonio aequiparandus.

Multis in rebus mihi otium fecit Tillemontius g), cuius incredibilis paene in colligendis et examinandis veterum testimoniis diligentia, summaque in minimis rebus attendendis animi solertia magis cognita est, quam quae mea commendatione egeat.

Nec

*) Caroli Sigonii *historiarum de occidentali imperio Libri XX, c. n.* P. D. Ianuarii Salinas Mediolani 1732. in Opp. T. I. pars II.

gare, fino all' anno 1500. Milano 1744. 4. T. II. p. 177. sqq.

f) Lud. Ant. Muratori, *annali d'Italia, dal principio dell' era vol-*

g) Lenain de Tillemont, *histoire des empereurs et d'autres princes qui ont regne durant les six premiers siecles de l'eglise.* a Bruxelles 1709. 8. T. IV. p. I. p. 1. sqq.

Nec praetereundus est Creuerius^{h)}, qui, praecedente Tillemontio, historiam imperatorum Romanorum edidit non contemnendam, eandemque multis acutissimis animaduersionibus refertam.

Porro quae in Anglia prodierunt opera, historiam vniuersalem tractantiaⁱ⁾, minime inuita Minerua, quae in principum nostrorum vita sunt lectu dignissima, exposuerunt, et Guthrianum in primis opus, hac parte doctissimis adnotationibus per Christianum Gottlobium Heynium auctum, non sine magna vtilitate adiri potest.

Nec Gibbonum^{k)} hic silentio praeterire licet, qui recentissimis temporibus historiam ruinae imperii Romani ita persequutus est, vt, etiamsi vitiis nonnullis laboret, tamen ob ingenii acumen atque praestantiam cum voluptate legatur.

Reli-

h) Creuer, *Histoire des empereurs Romains depuis Auguste jusqu'à Constantin*. a Dreide 1756. 8. Leipzig 1767. 8. p. 1144. T. XI. p. 193.

Gray u. a. 4ter Tb. aus dem Engl. üfers. von Christ. Gottl. Heyne

i) Uebersetzung der allgemeinen Weltgeschichte, die in England durch eine Gesellschaft von Gelehrten ist ausgefertigt worden, von Siegm. Jac. Baumgarten. 13. Tb. Halle 1753. 4. p. 647. Allgemeine Weilegeschichte von Wilhelm Guthrie, Johann

k) Edw. Gibbon, *History of the decline and fall of the Roman empire*. London 1783. 8. Cuius libri primum volumen germanice versum et observationibus subtilissimis auctum edidit Wenckius V. III. reliquorum versionem debemus Schreitero, de bonis litteris optime merito.

Reliqua historicorum minorum gentium vel opera vel compendia non magis hic laudabo, quam eorum studia, qui vel veteris alicuius scriptoris, vel numerum interpretandorum gratia ¹⁾, de vita Diocletiani eiusque sociorum fusius vel breuius egerunt. Sed his missis rei ipsi propius accedere festino.

§. II.

Octavianus Augustus, qui primus summam in republica potestatem solus tenuit, tam callide egit, vt, quod omnes norunt, libertatis amorem simulando, eundem e Romanorum animis extirparet, Tiberioque copiam faceret, comitiis e campo in curiam translatis, et cohortibus praetoriis in castra munita iuxta urbem collectis, senatum aequae ac populum, fusque deque habitum, omni modo vexandi. Ab hoc inde tempore omnia mala, quae vnus dominationem, nullis limitibus circumductam, concomitari solent, Romanum imperium inuaserunt. Iura fiebant incerta, delatores pertimescebantur, bona priuatorum pro lubitu a fisco rapiebantur, omnes fere virtutes extinctae peribant, princeps aequae ac populus in hoc vnum intenti erant, vt opes corraderent, corrasas ad explendas libidines plane effrenas dissiparent. Milites porro, satis gnari, suis viribus imperatoriam potestatem vnice inniti, non modo im-

mensas

1) Numerum collectores et interpretes enumerat Raschè in *Lexico numismatico*. T. II. p. 290. quibus addi debent: William Cooke, *Medallic history of imperial Rome from the first triumvirate, to the removal of the imperial seat by Constantin*. two vol. 1781. 4. et Zoega, *Numi*

Aegyptii imperatorii, Romae 1787. 4. cuius vtriusque libri inspiciendi potestatem mihi fecit facilitas viri, ob insignia in rem litterariam merita celeberrimi, Georgii Henrici Martini, quem praeceptorem habuisse nullo non tempore mihi congratulabor.

mensas pecuniæ summas ab iis extorquere, sed etiam eos creando
 et trucidando, summa imis miscere coeperunt. Principes illi boni,
 qui ab exeunte primo aerae nostrae seculo imperio praefuerunt,
 ipsi quidem de Romanis optime meriti sunt, sed cum fontes malo-
 rum, sub quibus antea respublica ingemuerat, minime obstruxif-
 sent, sub Commodo, illorum dissimillimo, omnia ad pristinum sta-
 tum redierunt, immo in peiorem mutata sunt. Pertinacis caedes,
 et turpissima post eius necem regni venditio, satis ostendunt, quan-
 tum effrena praetorianorum licentia sibi adrogauerit. Iam legio-
 nes in prouinciis illorum exemplo corruptae, vel indignatione com-
 motae, tres simul imperatores eligunt. Ex his Septimius Seuerus,
 reliquorum victor, Romam occupat, praetorianos iustis poenis ad-
 facit. Neque tamen, illis eiectis, omnia reipublicae vulnera sanata.
 Nam cum senatu populoque, quos aduersariarum partium studiosos
 fuisse suspicabatur, superbissime ac crudelissime egit, animosque
 omnium ita a se alienauit, vt spem salutis in solo militum praesidio
 ac fauore ponere cogeretur. Sic factum, vt status reipublicae cor-
 ruptus, qui antea fuerat, maneret, nec quidquam mutaretur, nisi
 vt quae praetorianorum antea fuerat potestas, in manus traderetur
 legionum. Iam harum auaritiae et insolentiae indulgeri coepit.
 Prouinciae directae, viscera imperii perpetuis bellis lacerata, fines
 barbarorum incursionibus aperti, et ciuium salus eorumque iura
 ita violata et proculcata, vt tandem sub Maximini tyrannide sena-
 tus ac populus, ad summam desperationem redacti, euersa militum
 potestate, nouam reipublicae formam inducere tentarent. Mox
 igitur amplexi sunt Gordianorum partes, qui per tumultum in Africa
 augusti erant salutati, hisque oppressis, Maximum et Balbinum ele-
 gerunt, quibus, Maximino eiusque filio interfectis, milites quoque
 se subiecerunt. Nunc senatoribus id tempus adesse videbatur, quo

non modo pristinam auctoritatem recuperare, sed maiora etiam iura sibi vindicare possent. Sed haud ita multo post, Maximo et Balbino caesis, intellectum, pro praesenti rerum conditione id frustra expectari. Cum senatores enim ipsi non amplius Claudiorum, Porciorum, Corneliorum aliorumque, quorum solum nomen reuerentiam exigebat, virorum progenies, sed maximam partem e libertis aliisque vilioris sortis hominibus, serui ingenio praeditis, lecti essent, populusque Romanus e seruis et peregrinis constaret, qui Romam confluerant, ut ibi congiaria imperatorum otiosi consumerent, vel iustis iniustisque artibus victum quaererent: cum provinciis non ut antea praessent praesides a senatu lecti, qui amplissimi ordinis auctoritatem suam facerent, sed ab imperatoribus missi, qui sua commoda vnice spectarent: cum denique non ut antea milites e ciuibz legerentur, qui pro patriae gloria ac salute dimicaret, sed diu iam locum effeminatae iuuentutis Romanae provinciales et barbari occupassent, qui solummodo eximiis stipendiis et praeda adlecti, pro sua licentia pugnarent: cumque adeo ea, quibus olim provinciae atque exercitus urbi adhaesissent, vincula plane soluta essent: aliter fieri non potuit, quam ut milites caesarum creandorum ius, e quo vberimos adhuc fructus ceperant, senatui ereptum, rursus sibi vindicare studerent, utque senatus, a solo plebis furore defensus, mox fortioribus cedere cogeretur. Itaque Gordiano III ad imperium euecto, omnia ad pristinum statum redierunt. Mox ingruebant tristitia illa tempora, quibus perpetua bella intestina, e ducum de summa potestate contentione orta, et disciplina militaris plane neglecta, externorum hostium victorias, incolarum deminutionem, famem ac pestem adduxerunt. Paullulum quidem sub Claudio et Aureliano resectum est imperium, quorum virtuti contigit, non modo aemulos opprimere, et barbaros a
fini-

finibus imperii Romani arcere, sed etiam feueriori disciplinae milites subiicere: sed perpetuis bellis occupati, nihil praeterea ad salutem reipublicae conferre potuerunt. Videbatur quidem summa rerum ad senatum denuo rediisse, cum, interfecto Aureliano, exercitus ei sponte imperatorem eligere permisisset, sed id non alia de causa quam exercitus in duces suos indignatione factum, et re vera senatores, a militia per Gallienum exclusos, nunquam magis quam tum, a militibus contemptos fuisse, ex eo adparuit, quod Tacitum a senatu creatum minimi fecerunt, ipsique postea, vt olim, imperatores constituerunt. Probus haud dubie rempublicam felicissimam reddidisset, si modo tantum prudentia valuisset, quam pietate et fortitudine, quibus virtutibus vix vllus e Romanorum imperatoribus ei par fuit. At cum minus caute nimiam, quam milites sibi adrogauerant, potestatem, tanquam plurimorum malorum, quibus respublica premebatur, causam, destruere conaretur: seditione facta, ab illis occisus est, simulque illa libertatis et senatus auctoritatis species, quae adhuc modo plus, modo minus splendoris habuerat, plane euauuit. *Abhinc enim, vt ait Victor^m), militaris potentia conualuit, ac senatui imperium creandique ius principis ereptum ad nostram memoriam.* Carus, qui Probum excepit, nulla alia virtute, quantum scimus, insignis fuit, quam militari, cuius in bellis, cum Sarmatis et Persis prospere gestis, egregia edidit documenta. Successores habuit Carinum et Numerianum filios, quorum ille, turpissimus homo, omnibus odio ac detestationi, hic iuuenis bonae quidem indolis, sed quam maxime infirmus et imbecillis, adeoque neuter gubernationi ciuitatis quam maxime conturbatae par fuit. Hinc Persae non modo prouincias, a Caro occupatas, receperunt, sed Romanorum adeo terras inuaserunt. Germani occidentem perterruerunt.

B 3

In

m) Victor *Caes.* c. XXXVII.

In Gallia rustici, temporum iniuriis efferati, seditionem excitauerunt. Interim Numerianus in Asia per insidias Arrii Apri perit, qui a praefecti praetorio dignitate, facilem sibi fore putabat ad summum in republica fastigium transitum. Quae tamen spes maxime eum fefellit. Milites enim, sceleris indignitate commoti, illo in vincula coniecto, de iusto Numeriani vindice ac bono reipublicae principe eligendo consultarunt, nullaue Carini ratione habita, unanimi consensu Diocletianum caesarem atque augustum salutaruntⁿ⁾.

§. III.

C. Aurelius Valerius Diocletianus^{o)}, usque dum imperium adipisceretur, Diocles dictus^{p)}, ad summos in exercitu honores ex infima plebe adscenderat. Non modo enim barbarus fuit, Diocleae in Dalmatia ortus, sed feruus adeo natus, si rumori fides habenda est, quo mater eius Dioclea, Anulino cuidam senatori seruitutis vinculis nexa, eum ex scriba concepisse ferebatur^{q)}. Libertate donatus, militiae, quae sola tunc ad honores ducebat, nomen dedit, et fortitudine animique alacritate insignis, per minores ordines ad

n) Vopiscus *Numerian. c. XIII.*

o) Ita nomen eius in veteribus monumentis occurrere solet, omisso tamen plerumque illo Aurelii. Exempla vide apud Muratorium in *Nouo thes. vet. inscript. Tom. I. p. 257. 3.* et Bandurium in *Numism. imp. Rom. Tom. II. p. 27.* Non desunt tamen inscriptiones, in qui-

bus Flavius et Marcus dicitur. Murator, *Tom. I. p. 461. 8.* Gruter, *Corp. inscript. p. 278. 6.* Bandur, *Tom. II. p. 42.* quas vero parum attendendas censeo.

p) Victor *Epir. c. XXXIX.*

q) Eutropius *Breuiar. L. IX. c. XIX.* Victor *Epir. Zonaras Annal. L. XII. c. XXXII.*

ducis Moesiae^{r)}, tandemque ad comitis domesticorum^{s)} dignitatem paulatim adscendit. Iam a. d. XV. cal. Octobr. anno aerae nostrae ducentesimo octogesimo quarto, Chalcedone imperator creatus^{t)}, militum concione conuocata, solemniter iureiurando obtestatus est, se culpa vacuum, vnum Aprum caedis auctorem esse. Quo dicto, hunc sua manu percussit^{v)}, atque ita non modo militum odio satisfecit, sed etiam ab illo formidoloso aemulo se liberauit. Sed alius supererat magis metuendus. Carinus enim, a patre Asiam petente, in Italia relictus, et per imminencia pericula excitatus, exercitum collegerat, quo cum, Iuliano Venetum conrectore, qui idem purpuram sumserat, deuicto atque occiso^{x)}, Diocletiano obviam iuit. In Moesia concurrunt. Apud Margum omnibus viribus collectis, praelium de summa rerum committunt. Vincunt fortiores legionum Europaearum vires, ac Diocletiano, suis fugatis, nihil praeter mortem superesse videtur. At subito, praeter omnem spem

r) Si fides habenda Zonarae, qui solus huius rei mentionem facit.

s) Vopiscus *Carin.* c. XIII. Victor *Caes.* Zonaras. Fuerunt hi domestici vel equites vel pedites et curam lateris principis protegendae habebant. Vid. *Notitia dign. vir. imp. e. e.* Panciroli f. 58. Valesius ad *Ammian.* L. XIV. c. X. p. 47. Praeterea Syncellus *Chronograph.* in *Corp. histor. Byzant.* T. VII. p. 387. eum senatorum ordini adiectum et consularem dicit, sed fides eius, et in aliis suspecta, hac in re per fastos consulares euertitur.

t) Varias virorum doctorum de anno et die, quo imperium auspicatus fuerit Diocletianus, sententias videlicet apud Tillemontium *not.* I. *sur Diocl.* T. IV. p. I. p. 494. qui chronici Alexandrini fidem, quod et nos sequuti sumus, contra aliorum obiectiones egregie defendit. conf. etiam Henr. Norisii *Dis. de duobus numis Dioclesiani et Licinii in Opp.* Tom. II. p. 1064.

v) Victor *Caes.* Eutrop. Vopisc. d. I. Hieronymi *Chron. Euseb.* Zonaras.

x) Victor *Caes.* Victor *Epir.* conf. Tillemont. *not.* 4. *sur Diocl.* p. 500.

spem atque opinionem, rerum facies mutatur. Nam tribuni quidam, vindictae cupidi, Carino, qui nuptias eorum vitiauerat, occiso, facilem Diocletiano victoriam tradunt ^{y)}. Id an ipso incio factum sit, decernere non audeo, hoc vero constat, victoria parta, nihil illo vnquam fuisse moderatius. Nemo ex aduersariis vita, bonis, fama, dignitate spoliatus est, *omnes fere retenti, et maxime vir insignis Aristobulus praefectus praetorio, per officia sua* ^{z)}, qui consul adeo huius anni cum ipso Diocletiano processit ^{a)}. Eodem anno Germani victi, Britannia a finitimorum populorum incurfionibus defensa ^{b)}. Interim magis magisque creuit Gallicana seditio. Aelianus atque Amandus, duces Bagaudarum, hoc enim nomen illi rusticanae factioni impositum erat ^{c)} purpura sumta, legiones Romanas profligant ^{d)}. Agri vastantur, multae vrbes cremantur, hominum opulentiorum fortunae inuidiae ac desperationi in rapinam cedunt ^{e)}. Eadem tempestate Persae, qui ad Syriae fines penetrarant, summum periculum orienti minitati sunt ^{f)}. Igitur Diocletianus ratus, tot irruentibus hostibus se solum parem non fore,

y) Vopisc. *Carin. c. XVIII.* Vid. *Caes. Eutrop.*

z) Victor *Caes.*

a) Vid. fastos consulares ad annum p. C. n. 285.

b) Historiarum scriptores de his victoriis silent, sed in veterum monumentorum inscriptionibus eorum vestigia reperiuntur. Vid. Norisius *d. l. c. IV. p. 1087.*

c) Quam maxime in hoc nomine explicando differunt viri docti. Cuius interest eorum hac de re sententias

collectas videre, adeat Genezbreii librum: *Histoire de Carausius prouee par des medailles Paris 1740. 4.* et Tillemont. *not. VI. sur Diocl. p. 505.*

d) Cooke *Medal. hist. Tab. LVIII. 13.* numum exhibet cum inscriptione *Aelianus Aug.* et in postica parte *Victoria Aug.*

e) Eutrop. Victor *Caes.* Mamertinus *Paneg. Maxim. A. dist. c. IV.* Eumenius *Or. pro restaur. sebol. c. IV.*

f) Mamert. *d. l. c. VII.*

fore, focium imperii defendendi elegit M. Aurelium Valerium Maximianum^{g)}, barbarum quidem, et humili loco natum, sed bellipertissimum, fidaque amicitia sibi iunctum, eumque calendis Aprilibus anni aerae nostrae ducentesimo octogesimo sexto, Nicomediae augustali honore ornauit^{h)}. Quo facto, orientis tutela in se suscepta, collegam ad pacandas Gallias misit. Hic postquam eo venit, Bagaudis deuictis, prouinciae pax redditaⁱ⁾, quae mox tamen denuo turbata est, Burgundionibus et Alemannis, qui Herulos et Chaibones socios sibi iunxerant, irruentibus. Quibus innumerabilis eorum multitudo in perniciem cessit. Cum enim ab imperatore, a proelio abstinente, latius prouincias opplere prohiberen-

g) Ita nomen eius plerumque expressum legitur. Vid. Murator. *T. I. p. 461. 7. 8.*

h) Victor *Caes.* Victor *Epit.* Eutrop. Mamert. *d. l. c. II.* Magna est virorum doctorum dissensio, quo tempore Maximianus in imperii consortium adscitus fuerit. Id dubium non videtur, eum augustali honore anno p. C. n. 286. indutum fuisse. Vid. Tillemont. *nor. V. sur Diocl.* p. 500. et Norisius *d. l.* Eum vero ante hoc tempus caesarem dictum fuisse, quod Eutropius scribit, ego negandum puto, Norisii argumentis commotus, cui tamen in eo adfentiri non possum, quod numo apud Panuinium cum inscriptione *M. Aurel. Valer. Maximianus Nob.*

Caes. tantum tribuit, ut, si vere reperiat, eius auctoritati cedendum esse dicat. Nam ego quidem, si numus iste genuinus sit, statuere malim, per sculptoris errorem Galerii nomen in illud Aurelii mutatum esse, quam contra omnem veri speciem hoc admittere, Diocletianum ante, quam Carinum vicerit, de Galliis defendendis et imperii successore cogitasse: praesertim cum numi primo imperii Maximiani anno excusi, titulum: *αυτοκράτορ σισα- σοι*, ei tribuant. Vid. Rasche *Lex numism.* Tom. III. P. I. p. 424. et Zoega *Num. Aegypt.* p. 35.

i) Victor *Caes.* Eutrop. Mamert. *d. l. c. IV.*

berentur, ex annonae inopia fames ac pestilentia ortae, atque ita facili negotio a Romanis caesi sunt ^{k)}. Quo facto imperator Rhenum transiit, barbarosque in suis ipsorum sedibus victos debellavit ^{l)}. Simili modo Germaniam Rhaetis obiectam ingressus, Romanum limitem promouit ^{m)}. Ea tempestate, cum Franci et Saxones maria infestare, et ora maritima populari coepissent, exstructa classis, quae eos repelleret, ducique Carausio tradita, cuius virtus in bello Bagaudico enituerat. Is vero, non tam provinciarum salutem spectans, quam se ipsum locupletandi cupidus, piratae non prius adgredi solebat, quam eos ad latebras suas redire cognouerat, ut praeda, quam vehebant, intercepta potiretur. Quare a Maximiano capitis damnatus, cum classe in Britanniam transgressus est, ibique purpurum sumsit ⁿ⁾. Quae dum in occidente geruntur, Diocletiano, ob res in oriente prospere gestas, Persici et Sarmatici cognomina indita sunt ^{o)}. Persae quidem non bello, sed solo belli metu, eo perducti, ut dona ei mitterent, redditaque Armenia et Mesopotamia, pacem promitterent ^{p)}; Sarmatae contra armis domiti, eorumque regio deuastata ^{q)}. Hinc per aliquod tempus rara tranquillitas imperio obtigit, quod barbari, Diocletiani forte artibus excitati, se ipsi bellis conficiebant. Mauri et Blemyes, Africam et Aegyptum perpetuo vexantes, internis bellis agitabantur. Burgundiones et Alemanni cum aliis Germaniae populis, ad Gothorum impetus arcendos, foedera inierant. Persas

k) Mamert. *d. l. c. V.*

l) Mamert. *d. l. c. VII.*

m) Mamert. *d. l. c. IX.*

n) Victor *Caes.* Eutrop. E recentioribus scriptoribus praeter Genebrium supra laudatum, hic com-

memorandum puto: Stukely, *Meddallie history of Carausius.* Lond. 1757. 4.

o) Gruter. p. 166. 9.

p) Mamert. *d. l. c. VII. IX.*

q) *Genebliacon Maximiani c. V.*

Perfas contentiones duorum fratrum de regno, quibus finitimi quoque populi inmiscuebantur, ad seruandam pacem cogebant ¹⁾. Hoc otio vti imperatores Mediolani conuenerunt, vt de republica firmanda et melius ordinanda, communia caperent consilia ²⁾. Interea grauissimae colliguntur tempestates, ruinam imperio minitantes. Carausius, ad quem subigendum ingens classis missa erat, victor euadit, et imperatores ad pacem ineundam cogit ³⁾. Aegyptii, ad seditiones nunquam non procliuēs, obsequio se subtrahunt et Achilleum quendam imperatorem salutant. Quinquegentiani, Mauritaniae populi, Africam laceſſunt ⁴⁾. Iulianus denique ibidem res nouas molitur ⁵⁾. Igitur Diocletianus, quo facilius pericula depellerentur, duos insuper imperii socios adsumit, Constantium Chlorum, et Galerium Valerium Maximianum: illum non ignobili loco natum, quippe cuius origo ad Claudii II imperatoris fratrem referebatur ⁶⁾: hunc rusticani in Illyrico filium,

C 2

vtrum

1) *Generbl. Max. c. XVII.*

2) *Generbl. Max. c. XI.* Mamert. d. l. c. IX. An forte bis conuenerint imperatores, vti Pagius suspicatur, (*Crit. Baron. ad ann. 287.*) non dirimam.

3) Eutrop. *Victor Caes.* Numos Carausii cum inscriptione *Pax Augg.* laudatos vid. ap. Rasche, *Lexic. numism.* Tom. I. p. 382.

4) *Victor Caes.* Eutrop. Hier. *Chron. Euseb.*

5) *Victor Caes.* Eutrop. Cooke, *Medal. bist. Tab. LIX. 12*, numum

exhibet cum inscriptione: *Imp. C. M. Aurel. Iulianus. P. F. Aug.* ad hunc haud dubie pertinentem. *Victor. Epir.* in Italia eum rebellasse tradit, haud dubie cum Sabino Iuliano a Carino debellato eum confundens. Vid. Rasche, *Lex. num.* Tom. II. P. II. p. 1121.

6) Eutropius per filiam nepotem Claudii dicit Constantium, sed grauior testis est Trebellius Pollio, qui in *Claudio c. XIII.* Constantii matrem Crispi, fratris Claudii, filiam fuisse adfirmat.

utrumque fortem et rei militaris peritissimum²⁾). Quibus ita conflictutis, ipse orientis curam retinet, Maximianus augustus Africam Italianque gubernandam sortitur, Constantius Galliis, Hispaniis, belloque Britannico praeficitur, Galerio Illyrici Daciaeque fines defendendi traduntur³⁾).

Erat non longe a freto Gallico oppidum, nomine Geforiacum, quod Carausii milites occupauerant. Id Constantius, simulac in provinciam peruenerat, adortus est, portuque illius, defixis in aditu trabibus ingestisque faxis, clauso, facile cepit⁴⁾. Sed quod classis deficiebat, bellum Britannicum ulterius persequi non potuit. Quare, dum haec paratur, Frisis et Chamauis bellum infert, Scaldim et Rheni ostia adcolentibus, eosque quamuis filuis et paludibus vix transgrediendis tutos, vincit, victosque in provincias Romanas abducit⁵⁾. Interea Diocletianus ipse, in Aegyptum profectus, Busiridem et Coptum, Thebaidis vrbes, funditus diruit⁶⁾, Alexandriam per octo mensium obsidionem clausam, expugnat, ipsum

2) Victor *Caes.* Eutrop. Hieron. *Chron. Euseb.* De anno, quo caesares electi fuerint, vid. Tillemont. *not. XI. sur Diocl. p. 513*, quocum et ego rem in suspenso relinquere cogor. Omnia quidem explicata essent, si Obrechtii (*Dis. de tribunicia caess. Romani. potestate in Opp. p. 426.*) coniecturam de annis tribuniciae potestatis imperatorum computandis) sequi velimus: tunc enim edictum Galerii non impediret, quo minus anno p. C. n. 293. caesares creatos diceremus: sed nimis lubri-

ca mihi videtur, quam ut hoc suadere possim.

a) Victor *Caes.* Eutrop.

b) Eumenius, *pan. Constantio caes. dict. c. VI.*

c) Eumen. *d. l. c. VIII IX.*

d) Zonaras, Hieron. *Chron. Euseb.* qui illarum urbium euersionem ad annum p. C. n. 294. refert, quo tamen vix in Aegypto esse potuit imperator, si leges, quas CC. cons. ex aliis provinciis emissae reperiuntur, huic anno recte adscribuntur.

ipsum Achilleum, cum amicis captum, occidit ^{e)}, cum Bleinyis foedus init ^{f)}, multa in provinciae salutem ordinat ^{g)}. Pari felicitate Galerius usus, contra Carporum et Basternorum gentem pugnavit, victosque in Romanum solum transtulit ^{h)}. Eo tempore, omnibus ad bellum Britannicum paratis, Maximianus augustus castra posuit ad Rheni ripam, ut Germanos a finibus imperii arceret ⁱ⁾. Iam Constantius hostium classem, ad Vectam insulam in speculis collocatam, per nebulas clam praeteruectus, Britanniam adpellit naues, quibus conspectis hostes se in fugam coniciunt. Fugientes Asclepiodotus, praefectus praetorio, cum parte militum persequutus, leui proelio vicit, in quo et ipse dux eorum cecidit Allectus, qui a Carausii nece, per triennium fere insulam tenuerat. Ab alio Constantii agmine captum oppidum Londinense, atque ita Britannia iterum imperio subiecta est. Simul victi Franci, alique Germaniae populi, qui cum Britanniae tyrannis maria infestauerant ^{k)}. Quibus rebus feliciter gestis, Maximianus, cum

C 3 Gallias

e) Victor *Caes.* Eutrop. Hieron. *Chron. Euseb.* Ad sextum vsque annum imperatorem se gessisse Achilleum, ostendunt numi eius apud Zoegam, *Numi Aegypt.* p. 344. Ideoque cum in Genethliaco Maximiani, post annum p. C. n. 291. recitato, nondum Achillei mentio fiat, haec victoria ad annum p. C. n. 297. vel 298. referenda videtur. Nec tamen totam Aegyptum ab officio recessisse adparet ex numis Aegyptiacis, cum Diocletiani et Maximiani imaginibus per illa tempora excusis.

f) Procopius, *De bello Persico.* L. I. c. XIX.

g) Eutrop.

h) Eumen. d. I. c. V. Hieron. *Chron. Euseb.*

i) Eumen. d. I. c. XIII.

k) Eumen. d. I. c. XV. Victor. *Caes.* Eutrop. Hieron. *Chron. Euseb.* Cum sine dubio circa annum p. C. n. 287. Carausius purpuram sumserit, et teste Eutropio et Eusebio per decem annos haec Britannica tyrannis durauerit: Constantii victoria

Gallias Britanniamque pacatas videret, ad Africam ab hostium incursionibus liberandam profectus est. Quo contenderat peruenit, et Quinquegentianos quamuis inaccessis montium iugis munitos, deuincit, multos occidit, alios in provincias Romanas traducit ¹⁾. Sed iam grauissimum Romanis imminebat bellum. Narses enim, Persarum rex, postquam Ormiem fratrem superauerat, ingentes copias parabat, ut Tiridati, Romanorum socio, Armeniam eriperet, ipsosque, si fieri posset, Asia depelleret. Obuiam ei mittitur Galerius caesar. Bis aequo Marte is pugnat. Sed cum iniqua ista apud Carras loca incautius intrasset, cum suis fugatus, fortuna Romanorum inclinata est. Id ubi audiuit Diocletianus, auxilium aduentans, caesari occurrenti adeo se iratum praebuisse dicitur, ut eum, priusquam in conspectum admitteret, ad millia passuum iuxta curram currere passus sit. Placator factus, illum cum nouo exercitu, e fortissimis Illyrici et Moesiae legionibus sine mora conscripto, Gothorumque subsidiis aucto, iterum fortunam belli tentare iubet. Ipse, cum delectis ex omni exercitu copiis, Syriam petit, ut ad omnes casus paratus, in proximo adesset. At Galerius, nunc duce prudentia, comite fortuna, per Armeniam Persarum fines ingressus, ita manum conferuit, ut, cum eo proelio multo superior discessisset, Narses cum iis, qui incolumes euaserant, intima regni loca, ubi sese absconderet, quaerere cogere-
tur. Eius uxores cum liberis sororibusque captae, ingens praeda parta, nobilissimi Persarum in captiuitatem abducti, omninoque res eo perducta, ut, nisi Valerius abnuisset, Romani fasces in no-
vam

ria non cum Eusebio in annum p. C. n. 300. sed circa annum p. C. n. 297. ponenda erit.

1) Victor Caes. Eutrop. Eumen. Or. prorest. schol. c. XXI. Pan. Maximiano et Constantino dict. c. VII. Zonar.

vam prouinciam essent illati ^{m)}). At ille victos non diutius pre-
mendos, sed legatos eorum, quos ad pacem petendam miserant,
audiendos censuit, ratus, commoda firmæ pacis vanæ regni de-
structi gloriæ longe præferenda esse. Igitur has pacis conditio-
nes tulit: vt Nisibis locus esset, quo commercia exercerentur: vt
prouinciæ Zabdicena, Arsanena, Rehimena, Moxoena et Car-
duena Romanis cederentur: vt Armenia, cuius fines ad Atropa-
tene, Mediæ oppidum, extendebantur, Tiridati redderetur: vt
denique Iberiæ reges creare Romanis liceret. In hæc omnia Nar-
ses, necessitate coactus, consensit, si ab vno illo discefferis, quod pri-
mo loco posuimus, a quo vrgendo etiam Diocletianus desistit. Ita-
que pax composita, quæ per quadraginta annos Asiæ reddidit pa-
cem ⁿ⁾). Quæ dum in oriente geruntur, Constantius gloriam ante
partam, nouis victoriis auxit. Alemannos a quibus, ex improviso
oppressus, paene captus fuerat, ad Lingonem urbem vincit in-
gentemque eorum multitudinem occidit ^{o)}). Aliam Germanorum
turbam, qui Rhenum gelu concretum transgressi, insulam in illo
fluuio sitam occupauerant, glacie repente soluta, capit, neque ita
multo post in campis Vindonis victor euadit ^{p)}). Per has continuas
victorias, quamquam fines imperii ab exterorum hostium incurfio-
nibus tuti erant reddit, interna tamen quies non aequè restituta
est,

m) Victor *Caes. Eutrop. Hieron. Chron. Euseb. Zonar. Lactantius De moribus persecutorum. c. IX. Ammianus L. XIV. c. XI. Iulianus imp. Orat. I. in Opp. cura Ezech. Spanhemii Lips. 1696. fol. p. 18. Orosius, Historiæ aduersus paganos. Lib VII. c. XXV. conf. Gibbon. Versf. germ. Vol. II. p. 398.*

n) *Excerpta legationum ex histo-
ria Petri Patricii in Corp. Hist. By-
zant. Tom. I. p. 26. 30.*

o) *Eutrop. Hieron. Chron. Euseb. Zonar. Eumen. Pan. Constanti-
no A. dict. c. VI.*

p) *Eumen. d. 2.*

est. Coep̄erat enim Christianorum persecutio, per quam illa multum turbata, et, quae sub Constantino euenit status publici mutatio, paullatim adducta est. Simul variae seditiones in oriente or-
tae ^{q)}, quarum vnā ab Eugenio quodam excitatam, sed mox oppressam esse, e Libanio ^{r)} discimus. Iam dies votorum vicennalium soluendorum adpropinquauerat, ad quem celebrandum Diocletianus Romam perrexit, vnaque cum Maximiano collega urbem ingressus, iusto veroque triumpho de Germanis, Afris, Britannis ac Persis acto, sese eo maiestatis splendore, quo viginti annorum imperium eum circumfuderat, insignem atque illustrem ostendit ^{s)}. Neque tamen vterque hic diu est commoratus, sed Diocletianus Nicomediam, Maximianus Mediolanum, vnde venerant, reuersi sunt, vbi post aliquod tempus ^{t)}, id quod Romae inter eos con-
venerat ^{v)}, exsequuntur, vnoque die fasces imperiales relinquunt, eosque tradunt Constantio et Galerio, in quorum locum Seuerus quidam in occidente, et Maximinus in oriente caesares creantur ^{x)}. Ad hoc tam rari exempli consilium ineundum Diocletianum minime vi aliqua aut necessitate coactum esse, vel inde adparet, quod, vt modo vidimus, illud prius ceperat, quam Galerii importunitate et corporis infirmitate, quas Lactantius ^{y)} caussas adfert, premeretur: quamquam non negauerim, vtrumque ad illud
matu-

q) Euseb. *Hist. eccl.* L. VIII. c. VI.

r) Libanius *Orat.* XII. ad Theodos. de sed. Antioch. c. c. Morelli *Lutec.* 1627. fol. T. II. p. 399.

s) Eutrop. Hieron. *Chron.* Euseb. Zonaras.

t) Anno p. C. n. 305. Constantio et Galerio coll. id factum

fuisse e Lactantio, c. XIX. constat.

v) *Pan. Maxim. et Constantino dict.* c. IX. Eumen. *Pan. Constantino A. dict.* c. XV.

x) Victor Caes. Eutrop. Victor *Epir.* Lactant. c. XVIII. XIX. Hieron. *Chron.* Euseb. Zonaras.

y) Lactant. c. XVII.

maturius forte, quam voluerat, exsequendum, non minus valuisse, quam animi aegritudinem et indignationem, ex turbis, per Christianorum persecutionem excitatis, ipsi enatam. Eum potius sola vitae tranquillioris cupiditate inductum curam rerum publicarum deposuisse, inde colligimus, quod, cum ad recipiendum imperium roicaretur, illud tanquam pestem aliquam detestatus est ²⁾. Itaque Salonae, Dalmatiae oppido, ubi magnificum sibi palatium exstruxerat, praeclaro otio consenuit ³⁾, ab imperatoribus reuerentissime habitus, titulisque senioris augusti, patris augustorum, immo diui condecoratus ⁴⁾. Tandem post nouem circiter annorum spatium, incertum qua ratione, e vita decessit ⁵⁾. Christiani scriptores, eum turpissimis mortis generibus periisse, scriptum reliquerunt ⁶⁾. Lanstantius quidem animi angore ac fame confectum ait ⁷⁾, cum a Licinio negligi atque contemni coepisset, suisque statuis et imaginibus deiectis, summa se contumelia a Constantino adfici intellexisset. Et sane, si Constantini ingenium respicimus, veri non absimile videtur, hunc omnia egisse, ut ille, quem immensae suae ambitioni obstare putaret, quoquo modo e medio tolleretur. Mortuus tamen inter Deos relatus est ⁸⁾. Maximianus contra, vitae priuatae mediocritatem minime ferens, cum, purpu-

2) Victor *Epir. c. LIV.*

a) Eutrop. Victor *Caes. Zonaras. Eumen. Pan. Constantius A. dict. c. XV.*

b) Gruter p. 178. 7. Mufellii *Numism. T. II. tab. 239. 241.*

c) De tempore mortis eius vid. Tillemont. *Noz. XX. sur Diocl.*

p. 527. qui satis probabilem opinionem, eum anno p. C. n. 313. obiisse ex Victore defendit.

d) Vid. Zonaras, qui varias eorum sententias collegit.

e) Lactant. *d. l. c. XLII.*

f) Eutrop.

purpura rursus adsumpta, Diocletianum frustra sibi adiungere tentasset, cum Maxentio, Constantino, Galerio foedera init, nec tamen quidquam proficit. Nam, imperio se iterum abdicare coactus, tandem a Constantino eo perductus est, ut mortem sibi ipse adficeret §).

§. IV.

Quamvis pauca sint, quae, de imperatoribus nostris relata, conferre mihi licuit, tamen vel ex his satis adparere arbitror, sub eorum auspiciis longe aliam atque diuersam ab ea, quae olim fuerat, imperii fuisse formam. Neque enim illud aut militum auaritia et licentia dilaceratum, aut frustraneis senatus, inanem veteris libertatis speciem amplexuri, conatibus disturbatum conspeximus, sed a duobus augustis totidemque caesaribus per viginti annos gubernatum, ab iisque, omnibus vbique locorum hostibus deuictis, pacatum atque tranquillum in manus successorum traditum esse videmus. Quae cum ita sint: ut a re proposita minime alienum, ita quam maxime mearum partium esse reor, causis huius rei curiosius indagandis, ipsique imperii, sub his principibus constituti, formae diligentius adumbrandae, paullulum adhuc immorari.

Tum, cum Diocletianus rerum potiebatur, et ipsum exercitus consensu augustum esse factum, et summam rerum in militum manibus fuisse, supra iam vidimus. Ab horum vero furore imperium liberare, quam difficile, et quam dubiae aleae opus fuerit, tristis docuit

g) Eutrop. *L. X. c. II. III. IV.* eius vid. Tillemont. *Not. sur Constantin XXVI. p. 570.*
 Lactant. *d. l. c. XXVI. seq.* Zosim.
L. II. c. XI. De tempore mortis

docuit Probi exitus. Quod vero hic frustra tentauerat, id com-
mode perfecit Diocletianus, propterea, quod non, vt ille, vi ac
nimia seueritate grassatus, animos militum in se exasperabat, sed,
blandius semper cum iis agens, eorumque priuilegia sancte ha-
bens ^{h)}, eorum fauorem ita sibi conciliabat, vt iis, haud sentienti-
bus, fontes, e quibus eorum potestas emanauerat, facile occludere
posset. Neque enim solum numerum praetorianorum imminuit ⁱ⁾,
qui maxime ei formidolosi videbantur, sed prouincialium etiam mi-
litum, aequae ac illorum, licentiam coercuit, ipsosque ad mode-
stiam redire coegit, eo, quod praeter collegam duo caesares, qui
aliquando augusti succederent, socios sibi ipse adiunxit, atque ad-
ministratores imperii regundi constituit. Et quamquam numi de-
clarant, id non sine militum consensu factum ^{k)}: eum tamen hac
in re minus necessarium esse habitum, ex eo adparet, quod Dio-
cletianus, conuocata militum concione, non, quem hi sibi opta-
bant, Constantinum, sed, quem Maximianus sibi expetierat, Dajam,
hominem nouum, ac minime militarem, pronunciauit caesarem ^{l)}.
Et qui tandem vllus exercitus vspiam sine maximo suo malo ali-
quid audere potuisset, quatuor principibus, iisque maximorum
exercituum ducibus, amice inter se conspirantibus? Sic itaque
factum est, vt in militibus sensim exstingeretur nouarum rerum
cupido, simulque imperatores a tristi liberarentur necessitate, mi-
litibus, quidquid cupiuissent, vel repugnante animo, in ciuium per-
niciem gratificandi, id quod antea seditionum metu coacti fue-
rant facere.

D 2

Neque

^{h)} Testes esse possunt: L. 9. C.
Quando prou. non est neces. et L. 8. C.
De quaestion.

ⁱ⁾ Victor *Caes.*

^{k)} Cooke, *Medal. list. Tab.*
LXIII. 8.

^{l)} Lactant, *d. I. c. XIX.*

Neque plus valuit senatus auctoritas, cuius tenuis umbra, quae adhuc superfuerat, sub principe nostro evanuit ^{m)}. Sed cum hoc ageret, ut temporibus, quibus imperaret, aureorum nomen conciliaret, non magis amoris civium sibi conciliandi, quam dignitatis, quam senatui concesserat ⁿ⁾, tuendae nunquam non fuit studiosissimus: quam ob causam etiam Vopisco ^{o)} senatus reuerentissimus dicitur. Ei autem facultatem sese publicis negotiis, ita ut ante, immiscendi, eo potissimum eripuit, quod non modo imperii sedem Roma Nicomediam transtulit, sed etiam viuis ipse sibi successores elegit. Quo haec duo consequutus est: primum, ut absens non opus haberet, senatum participem consiliorum suorum rei publicae administrandae facere, quod alii ante eum principes ex animo, plures per simulationem fecerant: alterum ut senatus iure isto augustalem dignitatem tribuendi, quod sibi esse putaverat, priuatus, simul et illa reuerentia priuaretur, quam populus, quin ipsi imperatores, vix, ac ne vix quidem ordini, cui dignitatem suam debere videbantur, denegare poterant. Ex quibus cuique facile est coniectu, de reliquis iuribus, patribus olim concessis, sub Diocletiano pauca superfuisse. Aerarii curam ei haud dubie, Commodus imperante, ademptam fuisse constat ^{p)}. Prouinciarum, quae senatui administrandae fuerint commissae, nullam ibi mentionem factam esse videmus, ubi de gubernatione imperii inter augustos et caesares diuisa agitur, eaeque omnes recensentur ^{q)}. De

m) Abr. Wieling, *Lectiones iuris civilis* L. II. c. 32. qui tamen nimium auctoritatis senatui ante Diocletiani tempora tribuere videtur.
n) L. 10. C. de nupt. Clarissimi viri primi ordinis senatores dicuntur.

o) Vopisc. *Carin. c. XVIII.*

p) Mich. Conr. Curtius, *De senatu Romano post tempora reipublicae liberae. Lib. III. c. IV. §. 64.*

q) Eutrop. *Victor Caes.*

De iure magistratuum creandorum quamquam nihil certi adfirmare audeo, consules tamen, ita ut sub Caro eiusque filiis factum legimus ¹⁾, per solos imperatores creati esse videntur: Diocletianus certe eo ipso tempore, quo senatus a partibus Carini nondum recesserat, consul ordinarius processit ²⁾. Sacrorum autem curam saltem ex parte senatui incubuisse, patet ex marmore, a Muratorio ³⁾ exhibito, in quo fortunae templum ex senatusconsulto sub Diocletiano consecratum esse legimus. Etiam numos senatus auctoritate et iussu, neque aeneos tantum, sed aureos quoque effusos, exempla eorum, passim exstantia ⁴⁾, satis superque probant. An vero illi, quod Curtius ⁵⁾ coniecit, non nisi eius generis sint, quod minime ad usum quotidianum, sed ad memoriam vel viri alicuius praeclari, vel rei gestae memoratu dignae celebrandam pertinuerit, id equidem decernere nullus audeo.

Solus igitur Diocletianus, cum sociis pro arbitrio imperans, *regiae consuetudinis formam magis, quam Romanae libertatis inuexit* ⁶⁾. Neque enim summorum magistratuum titulis et insignibus, quae Augusti modestia sibi sumserat, contentus, serico, purpura gemmisque a capite ad calcem se ornauit ⁷⁾, eique ornatui haud dubie diadema quoque addidit ⁸⁾. Nomen Dei ac Domini, quod Romani

D 3

non

r) Vopisc. *Carin. c. XVI.*

s) Petr. Relandi *Fasti consulares* ad annum p. C. n. 285.

t) Murator. *Tom. I. p. 461.*

v) Franc. Mediobarb. Biragius, *Imper. Rom. Num. p. 423.* numum aureum exhibet, in cuius antica parte caput Diocletiani conspicitur, in postica vero inscriptio: *Fatis victricibus S. C.* Musell. *Numism. Tom. III.*

p. 244. alium cum capite Maximiani et inscriptione: *S. P. Q. R. Optimo Principi.*

x) Curtius. *L. III. c. 4. §. 66.*

y) Eutrop.

z) Eutrop.

a) De diademate certi nihil proferre audeo, cum nec Diocletiani, nec Maximiani caput eo ornatum in numis inuenerim.

non nisi per adulationem imperatoribus dare conseruant, Domitiani et Caracallae exempla sequutus, ipse sibi publice conferri iussit, simulque simplicem salutationis formam, quae sola augustis pristinam ciuium aequalitatem in memoriam reuocabat, cum serui adulatione, in oriente consueta, commutauit ^{b)}. His vero insignibus atque honoribus olim Maximianum augustum usum esse, quamquam nullibi perscriptum legimus, tamen non est, quod dubitemus, cum reliquos honores ac titulos utrique communes fuisse reperiamus. Vterque enim imperator, caesar, augustus, pontifex maximus, proconsul, pater patriae dictus, utrique eadem cognomina, a populis deuictis imposita, utrique tribunitia potestas adscripta, ab utroque denique simul triumphus actus, neque vlla alia re Diocletianus eminuisse videtur, quam, quod eius nomen Maximiani semper praepositum, vnoque consulatu auctus, in veteribus monumentis conspicitur. Neque vero tamen Maximianus pari videtur fuisse potestate. Quamquam enim principis, cum plena potestate imperantis, iura exercebat, quippe Genobodon aliisque regibus et populis pacem concedens ^{c)}, Carausium occidi iubens, Constantium et Seuerum caesares declarans, et, quae sunt eius generis, plura perficiens: eum tamen in his omnibus non nisi Diocletiano, tanquam patri ac domino obtemperasse, nec quidquam sine consilio atque auctoritate eius egisse, omnis eorum, quae sub auspiciis eius gesta sunt, historia testis est. Cum de caesaribus eligendis quaereretur: Diocletianus eos elegit, alterumque electorum misit ad Maximianum, qui, suo ipsius filio neglecto, haud recusauit, quo minus illum purpura indueret ^{d)}. Idem edictis Diocletia-

^{b)} Eutrop. *Victor Caes.*

^{c)} Mamert. *Pan. Maxim. aug. dict. c. X.*

^{d)} Lactant. *c. XVIII.*

cletiani, non modo praefectis prouinciarum, Maximiano addictarum ^{e)}, sed ipsi adeo transmissis ^{f)}, dicto audiens fuit. Et quod magis mireris, homo quamuis imperandi cupidus, tamen sese ad Diocletiani voluntatem compositurus, postremo ad humilem vitae priuatae conditionem reuersus est.

Quae cum ita fuerint, facile est ad intelligendum, quid de caesarum, in tertio et quarto dignitatis gradu constitutorum, potestate statuendum sit. Ea, quod nemo nescit, minime noua fuit. Plures enim augusti, vel imperio, vel genti suae consulturi, iam iam sub caesarum nomine sibi elegerant successores, quorum iura et priuilegia, pro temporum ratione, modo ampliora, modo arctioribus finibus limitata fuerunt. Hic vero modo ea, quae ad caesares a Diocletiano creatos pertinent, quantum fieri poterit, explicare conabimur. Eos duobus illis maioribus, qui summam rerum tenebant, fuisse adiumento ^{g)}, et vt adparitores, non resides, sed vltro citroque discurrentes, obtemperasse, id praeter Ammianum ^{h)} et Iulianus ⁱ⁾ adfirmat, nec non res ipsa loquitur. Nam Galerium, iuxta Danubium excubias agentem, mox ad fines imperii contra Germanos defendendos, mox aduersus Persas in orientem a Diocletiano missum vidimus. Edictis, ab imperatoribus emissis, caesares vel inuitos obtemperasse legimus ^{k)}, et quam ignominiose Diocletianus Galerium tractauerit, cum minus prospere pugnasset, supra relatum est. Praeterea verosimile videtur, quidquid esset alius

e) *L. I. C. Gregor. de maleficis et manicheis. Lib. XIX. Tit. IV. ad Africae proconsulem, ex Aegypto missa.*

f) *Lactant. c. XV.*

g) *Lactant. c. XVIII.*

h) *Ammian. L. XIV. c. XI.*

i) *Iulianus, Caes. p. 315. Orat. I. p. 7.*

k) *Lactant. c. XV.*

cuius momenti, siue imperatorum consensu, caesaribus non licuisse facere. Ipse quidem Galerius apud Petrum Patricium ¹⁾ Persarum legatis respondet: se sperare, non multo post fore, ut, impetrata ab imperatore venia, captiui redderentur. Ex eo denique, quod illi haud aequae ac Maximianus in societatem triumphalis honoris sunt vocati, adparet, Diocletianum noluisse eos participes facere omnis illius maiestatis, quam illorum temporum adulatio numini imperatorum deferebat. Neque vero minus illos, quamuis augustis impares, praeter spem illis succedendi, et aliquam summae potestatis partem habuisse, multa iura et priuilegia, quibus gauisi sunt, declarant. Insignes illi, non modo nobilissimorum et inuictissimorum caesarum, sed etiam dominorum titulis ^{m)}, aequae ac cognominibus ob gentes deuictas, iis, non minus quam imperatoribus ipsis, impositis ⁿ⁾. Purpuram gesserunt, eandemque ab illa imperatorum haud diuersam ^{o)}. Eos vero et adoratos esse, quod de Constantini filiis produnt ^{p)}, equidem vix credo. Diocletianus enim, qui saepius satis insolenter monstrare solebat, quantum a maiestatis suae fastigio caesares distarent, illud honoris genus haud dubie solis augustis proprium seruauit, ne, cum pluribus communicatum, euilisceret. Praeterea vetera nos docent monimenta, in omnibus constitutionibus nomina eorum iuxta illa augustorum posita

1) Petrus Patricius, *Excerpt. Iegaz. d. l.* p. 26.

m) Murator. *Tym. I.* p. 257. 6. et p. 461. 5. Ant. Augustinus *Antiqu. Rom. in numis vet.* Tab. 64.

n) Reinesius, *Syntagm. inscr. antiqu. Cl. III.* 49.

o) Lactant. c. XIX. Huic (Daciae) purpuram Diocletianus iniiecit suam, qua se exiit. Vid. Georg. Laur. Hausfriz, *Com. de caesare, designato successore imperii antiqui.* Norimb. 1737. 4. c. III. p. 57. sqq.

p) Hausfriz, c. III. p. 89.

posita fuisse ^{a)}: monetam sub eorum aequae ad imperatorum auctoritate cussam ^{b)}: quinquennialibus et decennialibus imperium eorum uti Diocletiani et Maximiani celebratum ^{c)}. Iis porro comitatum fuisse satis splendidum, nobiles Galliae iuvenes testantur, qui Constantium sequuti sunt ^{d)}, et multo magis Asclepiodotus, qui praefectus praetorio sub eo principe militavit ^{e)}, ita ut Eumenius, qui in eiusdem aula magistri sacrae memoriae officio functus reperitur ^{f)}. Nec dubito eosdem potestate officia haec, cui vellent, concedendi instructos fuisse. Quamquam enim probe scio, id ab Hausfrizio ^{g)} propter Domitiani et Iuliani exempla negari, tamen cum alia alio tempore fuerint caesarum iura, de nostris illud adfirmare audeo, Eumenii ^{h)} auctoritate commotus, qui ius sacrae memoriae magistrum eligendi, satis aperte Constantio tribuit. Tribunitiam potestatem caesaribus fuisse, dubium esse non potest, cum annos tribunitiae potestatis ab eo inde tempore, quo caesaream dignitatem consequuti sint, numerauerint ⁱ⁾. Ex quatuor partibus, in quas imperium Romanum a Diocletiano est diuisum, duae caesarum curae sunt traditae, quae autem eorum in iis administrandis, praeter imperium militare, potestas fuerit, id minus pronum est ad dicendum. Pecunias ab iis pro lubitu esse imperatas nullus mihi

g) Videantur omnes leges illorum temporum in Codicibus constitutionum caesarearum nobis servatae.

r) Rasche, *Lex num. Tom. I. p. 870. Tom. III. P. I. p. § 15.*

s) Rasche, *ibid.*

t) Eumen. *Or. pro restaur. schol. c. XIV.*

v) Victor *Caes.*

x) Eumen. *d. I. c. XI.*

y) Hausfriz, *c. III. §. 17.*

z) Eumen. *d. I. C. VI.*

a) Euseb. *Hist. eccl. Lib. VIII. c. XVII.*

mibi persuadere possum. Illis tamen eas cogere et administrare licuisse, mouet me, vt credam, non modo epistola Constantii caesaris, ab Eumenio ^{b)} nobis seruata, in qua summam salarii, quam hic e reipublicae viribus acciperet, definiuit: sed etiam, quam Eusebius ^{c)} narrat, historia, Diocletianum quondam ad Constantium legatos misisse, qui eum hortarentur, vt maiori studio aerarium curaret: tum hunc, se magna pecunia egere, prouincialibus significasse, moxque ingens auri pondus accepisse. Cum hac aerarii cura, illa operum publicorum coniuncta fuisse videtur. Certe scholae exstruendae veniam sibi a Constantio dari, petiit Eumenius ^{d)}. In caussis ciuium rescribere potuisse caesares, negat Tillemontius ^{e)}, mihi tamen secus videtur. Occurrit enim rescriptum in codice Iustiniano ^{f)}, subscriptum: Burtodixi 3. Non. Decembr. A. A. VIII, et VII. Coss., quo tempore vtrumque augustum, vicennialium celebrandorum caussa Romae fuisse, e Lactantio ^{g)} constat: et, quod illo grauius est argumentum, sacrae memoriae magistrum in comitatu Constantii caesaris vidimus, cuius fuit, adnotationes dictare et precibus respondere ^{h)}. Neque tamen minus certum et illud videtur, non omnium caussarum cognitionem ad eos pertinuisse. Non modo enim epistolam e Viminacio ad comitem Hispaniarum missam legimus ⁱ⁾, sed etiam, Diocletianum in Pannonia de iure respondisse, crebro inuenimus. Neque enim quisquam, qui cogitauerit, Galerium, hominem rudem ac militarem, perpetuisque bellis,

^{b)} Eumen. d. l. c. XIV.

^{c)} Euseb. *De vita Constantini*
Lib. I. c. XIV.

^{d)} Eumen. d. l. c. VI.

^{e)} Tillemont. *Not. XVII. sur*
Diocl. p. 523.

^{f)} L. 28. C. *De pactis.*

^{g)} Lactant. c. XVII.

^{h)} Gutherius, *De officiis domus*
augustae. Lib. III. c. III. p. 428. ed.
Paris. 1628. 4.

ⁱ⁾ L. 14. C. *De fide instrum.*

bellis, ad Istri vel Euphratis ripas, occupatum, negotiis ciuilibus vix quidquam operae dare potuisse, hunc auctorem omnium earum legum habebit, quas sub imperatoribus nostris Sirmio datas esse videmus: sed eas potius a Diocletiano profectas esse dicet, quem hoc vnice fere egisse scimus, vt rempublicam pacis artibus melius constitueret.

Solet quidem haec imperii inter quatuor viros diuisio a multis, Lactantium ^{k)} ducem sequutis, haud parum vituperari, et tanquam prima omnium malorum, quae postea rempublicam euerterunt, caussa adculari: at profecto, quantum ego video, iniuria. Quamquam enim negari non potest, tum, cum homines rudes atque inertes, vel pueri adeo, ad dignitatem caesaream eueherentur, cum demens imperatorum profusio immensis pecuniis indigeret, cum effrena augustorum atque caesarum dominandi cupido ex alio aliud bellum gigneret, cum denique imperium ita diuisum esset, vt vna eius pars alteram putaret aemulam maxime formidandam, tum rem Romanam plurimis iisque grauissimis malis vexatam, dilaceratam et tandem oppressam esse: eorum tamen causam atque originem non tam in noua imperii forma, quam in imprudentia atque inscitia sequentium imperatorum, Diocletiano ingenii animique viribus multo inferiorum, quaerendam esse, felicissimum illius imperium satis mihi declarare ac demonstrare videtur. Vidimus, post imperium diuisum, militum potentiam, certam reipublicae ruinam minitantem, esse fractam: barbaros vndique irruentes repulsos: internas seditiones oppressas, atque ita Diocletiano otium paratum, ad pacis negotia studiosius tractanda: quae omnia imperio plus profecto profuerunt, quam illud ob-

E 2

fuit

k) Lactant. c. VII.

fuit, quod ad quatuor aulas sustentandas sumtus erant suppeditandi, praefertim si omnibus officiis domus augustae aeque modica salaria assignata fuerunt, ac memoriae magistro ¹⁾). Nam quod de exercitiis ultra modum auctis Lactantius refert, id forte tum, cum scribebat, verum fuit: at de nostris angustis et caesaribus, sine omni aemulatione et discordia rempublicam administrantibus, credi non potest. Modo omnes augusti Diocletiani studium concordiae seruandae ^{m)}), omnesque caesares Constantii et Galerii obedientiam imitati essent, nullus dubito, quin id quod, teste Iuliano ⁿ⁾), Diocletianus praedicare solebat, se nihil vnquam illa imperii forma salubrius reperisse, et aliis visum probatumque fuerit.

Magistratuum veterum nomina, quae Augustus populi decipiendi causa retinuerat, sub Diocletiano maximam partem supererant. Consules quotannis procedebant, praetores, quaestores, tribuni creabantur: at omnis eorum potestas iam dudum imperatoribus cesserat, vel nouis tradita erat magistratibus. Collegia eiusmodi, qualia in aliis monarchiis bene ordinatis reperiuntur instituta, ut legum custodes et quasi depositarii sint, in imperio Romano, iis saltem temporibus, de quibus nos scribimus, plane non inueniuntur. Ipse imperator leges iubebat, iussus pro lubitu vel abrogabat, vel seruandas curabat, ipse lites priuatorum decidebat, de criminibus ab iis commissis iudicabat, tributa indicabat, indicta exigebat exactaque administrabat, ipse non minus sacris quam rei militari praeerat. Hinc mira quidem velocitate omnia

1) Eumenium, hoc officio functum, trecenta millia numum accepisse apud eundem legimus in *Or. pro rest. sicol.* c. XI.

m) Victor *Caes.*

n) Iulian. *Orat. I.* p. 7.

omnia negotia administrari et confici poterant: at vero etiam eximii plane virtutibus animique dotibus opus erat, ad ingentem illam negotiorum molem sustinendam. Cui cum plerique imperatores, et tantum non omnes, essent impares, aliquem sibi adiungere sunt coacti, cuius ministerio adiuuarentur. Is dictus est praefectus praetorio, cuius dignitas ac potestas, ut fuit maxima, ita imperatoribus aequae ac reipublicae perniciosissima. Qualis et quanta illa sub Diocletiano fuerit, an coniectura adsequi possimus experiamur. Praefectum praetorio in bello Britannico exercitui interfuisse, supra commemorauimus: iudiciariae eius potestatis, tam in causis criminalibus ^{o)}, quam in ciuilibus ^{p)}, exempla, leges suppeditant. Nec tamen illa sub Diocletiano eadem plane, quae ante, fuisse videtur, quod praefectus praetorio de causa aliqua ad nostrum imperatorem retulisse inuenitur ^{q)}. Neque hic, ingenii viribus satis instructus, tribusque imperii sociis, qui publica negotia inter se partiti erant, adiutus, illius magistratus auxilio et opera ita eguisse videtur, ut, aliorum exemplo, se illi totum traderet. De numero praefectorum praetorio sub Diocletiano nihil certi constat, plures tamen fuisse arbitror. Nam vnum in aula Diocletiani ipsius fuisse legimus ^{r)}, alium apud Maximianum ^{s)}, alium apud Constantium ^{t)}. De reliquis consistorii sacri adfessoribus, quae dicam, non habeo. Eos tamen prudentissimos fuisse viros, multa, ab imperatore nostro egregie instituta, docent.

E 3 Si

o) L. 1. C. de prec. imp. offer.

p) L. 2. C. quib. non obi. long. temp. praeser.

q) L. 12. C. de sentent. pass. et restit.

r) L. 2. C. quib. non obi. long. temp. praeser. Quam Diocletiani esse, locus subscriptionis docet.

s) Onuphrii Panuinii, *Com. in fastos cons.* 1588. p. 260.

t) Asclepiodotus, de quo supra.

Si quis scriniarum magistris, scribas et contrascribas a memoria, ceteraque officia aulae imperatoriae adcuratius cognoscere cupiat, is adeat Gutherium. Nam cum Diocletianus nihil in his dignitatibus innouasse reperiatur, eas silentio praetereundas puto. Praefectum urbi, vice sacra iudicantem, commemorat marmor apud Gudium ^{v)}: at qui fines iurisdictioni eius praescripti fuerint, nescimus. Procul dubio vniuersa appellatio, quae, Tacito imperante, ei decreta fuerat ^{x)}, usque ad illud tempus ei remansit. Proinciis praefides vel rectores praefuisse omnes norunt. Iis, in causis nonnullis diiudicandis, pedaneos iudices constituere licebat ^{y)}. Quarundam rerum cognitionem ad magistratus quoque municipales pertinuisse adparet ^{z)}. Fiscis commoda curabant comites sacrarum largitionum, procuratores et rationales, nec aliud quid in his rebus immutatum est, quam ut remouerentur frumentarii, quos *pestilens genus Victor* ^{a)} adpellat, quippe qui ad explorandum adnunciandumque, qui forte in prouinciis motus existerent, instituti, compositis nefariis criminationibus, iniecto passim metu, praecipue remotissimo cuique, cuncta foede diripiebant.

Vt iam ad ipsum prouinciarum statum, et ad ea veniamus, quae, sub Diocletiani auspiciis, in eo immutata fuerunt, primum omnium de finibus imperii videamus. Omnia Romana esse, quae vnquam antea fuerint, Constantii caesaris panegyrista ^{b)} gloriatur: nec multum a vero aberrauit. In oriente enim Persae, a Galerio victi,

v) Marq. Gudius, *Antiqu. inscript.*
e. e. Franc. Hesselii *Leonard.* 1731.

p. 12. 8.

x) Vopisc. *Florian.* c. VI.

y) *L. 2. C. de pedan. iudic.*

z) *L. 5. et 6. C. qui dare rures vel cur. poss.*

a) Victor Caes.

b) Eumen. *Pan. Constantio caes.* di. c. XXI.

visi, non modo Mesopotamiam reliquerant, sed etiam Arsane-
nam, Moxoenam, Zabdicenam, Rehimenam et Corduenam Ro-
manis cesserant, ita ut Tigris iam per terras Romanas fluere-
t. Armenia et Iberia, quamquam provinciis non erant additae;
tamen cum imperio ita cohaerebant, ut reges earum a Romanis prin-
cipibus regnum acciperent. Aegypti limites paullulum contra-
xisse videtur Diocletianus. Nam uti e Procopio^{d)} discimus, re-
gionem septem iter dierum longam Blemys et Nobatis, Lybiae
incolis, cessit, quam contra barbarorum hostium incursiones de-
fenderent. Satius enim duxit, hisce populis sterilem illam pro-
vinciam relinquere, quin adeo aliquam pecuniae summam iis of-
ferre, ut eos ad foedus ineundum moueret, quam diutius bello
cum iis gerendo, ingentes pecuniae summas impendere. In Mau-
rorum inaccessa montium iuga Maximianum penetrasse, supra vi-
dimus, sed imperii Romani fines per hoc bellum extensos fuisse,
verosimile non est. Similiter cum orator^{e)} omnes terras trans
Rhenum in Germania sitas, Romanorum esse iactat, id aliter ac-
cipi non posse videtur, quam Germaniae populos, Romanorum
maiestatem veneratos, se intra fines suos quietos tenuisse. Bri-
tanniam ita restituit Constantius imperio, ut nationes quoque Bri-
tannis

c) In harum provinciarum no-
minibus exprimendis, Ammianum
(*L. XXV. c. VII.*) sequutus sum,
quamquam quodammodo ei repu-
gnat Petrus Patricius, (*Excerpt.
legat. p. 30.*) qui Intilenam cum So-
phena iis addit, Moxoena et Rehi-
mena omissa. Moxoena enim,
iuxta Arsanenam et Carduenam sita,
cum his provinciis simul Ro-

manis cessam fuisse maxime verosimi-
le est, et Rehimenam diserte Zosi-
mus ad eas provincias refert, quas
Persae Ioviano imperante repetie-
runt. Vid. Gibbon. *Vers. Germ. Vol.
II. p. 411.* Rufus *Breviar. c. XIV.*

d) Procopius, *De bello Persico*
Lib. I. c. XIX.

e) Eumen. *d. l. c. XXI.*

tannis finitimi, Romanis parerent ^{f)}. Rhaetiae prouinciam vsque ad Danubii caput porrectam esse, Mamertinus ^{g)} adfirmat, Daciamque, ab Aureliano Gothis cessam, a Maximiano, qui Dacicus inde adpellatus est ^{h)}, recuperatam esse, Eumenius ⁱ⁾ auctor est.

Quos imperii limites, vt ab hostium incurfionibus tutos praestaret, non modo hoc egit Diocletianus, vt finitimorum populorum, quos non vicisset, amicitiam sibi conciliaret, sed etiam vbi-que locorum, oppidis et castris munitis, magnos exercitus aleret. Iam olim Romani, necessitate magistra edocti, legiones in finibus, barbaris hostibus oppositis, collocatas habebant. Has valde sub nostro auctas fuisse, e Lactantio ^{k)} colligere licet, qui quidem ea de re, tanquam de graui malo conqueritur. At frustra. Nam cum illis a Constantino diuisis, nullibi fere irruentibus hostibus imperium resistere posset, intellectum, quam necessarium illud fuerit ^{l)}. Oppidorum autem et castrorum munitorum, saepe ab oratoribus aliisque scriptoribus ^{m)} mentio iniicitur. Ceterum de rei militaris forma sub nostris principibus parum nobis traditum est. De numero praetorianorum imminuto supra loqu-

f) Eumen. d. l. c. XX.

g) Mamert. Pan. Maxim. aug. dist. c. IX. Eumen. d. l. c. III.

h) Reines. Synagm. inscript. Cl. II. 15.

i) Eumen. d. l. c. III.

k) Lactant. c. VII.

l) Zosim. L. II. c. XXXIV. Gibbon. Verf. Germ. Vol. IV. p. 27. Hi-

stoire des revolutions arrivees dans le gouvernement, les loix et l'esprit humain apres la conversion de Constantin, jusqu' a la chute de l'empire d'occident. a la Haye 1783. 8. Verf. Germ. Lipsf. 1784. 8. Vol. I. p. 21.

m) Iulian. Or. I. p. 7. Zosim. L. II. c. XXXIV. Eumen. Or. praerestaur. Schol. c. XVIII.

loquuti sumus. Duarum legionum Illyricarum milites, Martio-
barbulos antea dictos, de suis nominibus Iouios et Herculios di-
xisse, cunctisque legionibus praetulisse, Zosimus ⁿ⁾) et Vegetius ^{p)})
auctores sunt. Auxilia denique Gothorum in bello Persico oc-
currunt.

Singula tributorum et vectigalium genera, quae hoc tempore
in usu fuerunt, enumerare non necesse puto, cum viri longe do-
ctissimi ^{q)}) mihi hic otium fecerint. Id vnum, quod Lactantius ^{q)})
tetigit, silentio praeterire non possum, eorum numerum a Diocle-
tiano ita exauctum esse, ut maior esse coeperit numerus accipien-
tium, quam dantium, et enormitate indictionum, consumptis viri-
bus colonorum, agri deserti, et culturae in siluam versa fuerint.
Ego enim huic scriptori, ob causas supra expositas, parum fidei hac
in re tribuendum censeo. Pensionibus nouam legem indictam esse,
Victor ^{r)}) quoque narrat, sed idem, eam illorum temporum mode-
stia tolerabilem fuisse, adfirmat: et si mentem eius satis perspicio,
illa non nisi partem Italiae spectauit. Nihil autem magis Lactan-
tium refellit, quam florens reipublicae status, qui sub nostro Dio-
cletiano summas calamitates, quae antea prouincias prefferant,

exce-

n) Zosim. L. III. c. XXX.

o) Vegetius *De re militari* L. I.
c. XVII.

p) Burmann *De vectigalibus po-
puli Rom.* Gibbon. *Vers. Germ.* Vol.
I. p. 327.

q) Lactant. c. VII. nemini

r) Victor *Caes.* Hinc parri Ita-
liae inuectum tributorum ingens ma-
lum. Nam cum omnis eadem fun-
ctione moderataque ageret, quo exer-
citus atque imperator, qui semper
aut maxima parte aderant, ali pos-
sunt, pensionibus indicta lex noua.

excepit. Certe Mamertinus ^{s)} Maximianum augustum adloquens: Scimus nos omnes, inquit, antequam vos salutem reipublicae reddideritis, quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame passim morbisque grassantibus. Vt vero lucem gentibus extulisset, exinde salubres spiritus manant. Nullus ager fallit agricolam, nisi quod spem ubertate superat. Hominum aetates et numerus augetur. Rumpunt horrea conditae messes, et tamen cultura duplicatur. Vbi silvae fuere, iam seges est. Metendo et vindemiando defecimus. Et ne quis forte huius oratoris testimonium in dubium vocare possit, Eusebium ^{t)} addam, qui quamquam imperatoribus nostris minus fauet, tamen quanta copia omnium bonorum, quantaque felicitate tunc abundaverit imperium, explicari non posse profitetur. Per seditiones internas aequae ac per hostium incurfus, multae urbes, vel totae, vel ex parte destructae erant, id quod in Gallia praecipue per Bagaudas acciderat. Has ad pristinum decus reuocandas, diligenter curarunt imperatores. Vt Augustoduni non modo publica aedificia, sed priuatae quoque reficerentur aedes, haud exiguas pecuniae summas indulerunt ^{v)}. Cularo muris circumdata ^{x)} aliaeque permultae instauratae ^{y)}. Neque illi in hoc adqueuerunt, sed potius omne studium etiam in eo posuerunt, ut incolas urbibus, agris cultores adderent. Quare ex iis prouinciis quae hominibus abundabant, in deuastatas et incolis exhaustas, colonias deduxerunt, ipsisque barbaris gentibus deuictis terras Romanas, quas cohererent, tradiderunt, ut Mauris ^{z)}, Frisis, aliisque Germaniae populis

^{s)} Mamert. *Generbl. Maxim.*

^{a)} XV.

^{t)} Euseb. *Hist. eccles. L. VIII.*

^{c)} XV.

^{v)} Eumen. *Pro restaur. schol.*

^{e)} IV.

^{x)} Murator. *Dis. II. 79.* Gruter. p. 167.

^{y)} Eumen. *d. l. c. XVIII.* Gruter. p. 166. 9. 10.

^{z)} Pan. *Maximiano et Constantio* dict. c. VIII.

pulis^{a)}. Asiae incolas deserta Thraciae loca occupare iussit Diocletianus^{b)}. Quod porro ad mercaturam attinet, ei etiam consulere studuisse nostros imperatores, quamvis haud diserte traditum reperiatur, tamen colligere licet, partim ex conditionibus pacis, Persis propositis, quas supra exposuimus, partim ex eo rescripto^{c)}, ex quo merces quasdam illicitas, easque a fisco occupatas fuisse adparet. Sed ex utrisque parum lucis ad statum mercaturae, qui tum fuit, illustrandum capimus, cum inde neque quid commercii Romanis cum Persis intercesserit, neque quaenam merces in imperio Romano prohibita fuerint, adpareat. Ceterum eo tempore Syrii et Deliaci mercatores celeberrimi fuerunt^{d)}.

Iam bonae literae artesque sese nobis perlustrandae obferunt, quae cum flore reipublicae imperiique sensim sensimque ita intercederant, ut vix levis earum umbra sub Diocletiano superesset. Ac primum quidem consideremus legum interpretandarum disciplinam, quae in imperio, cuius suprema lex vnus voluntas aut libido erat, non potuit non parui esse pretii. Et sane sub Diocletiano rem eo rediisse videmus, ut de leuissimis quibusque rebus ipsam imperatorem adirent consultum. Huic malo ut ille mederetur, non modo priuilegiis ornauit scholam Berytensem^{e)} et iurisconsultos honorifice tractari iussit^{f)}: sed etiam, quod magis mirandum est, antiquiora iuris praecepta, quae legibus XII. tabularum

F 2

et

a) Eumen. Pan. Constantio caes.

dict. c. IX. et c. XXI. Eiusd. Pan.

Constantio A. dict. c. VI.

b) Eumen. Pan. Constantio caes.

dict. c. XXI.

c) L. 3. C. de nau. foen.

d) Eumen. Or. pro restaur. scol. c. XII.

e) L. 1. et 2. C. qui aetate vel profes. se excus.

f) L. 1. C. de adfessor. domest.

et aliis, constitutionibus principum et responsis prudentum continentur, ipse reuerenter habens, summam diligentiam in eo posuit, ut iis conuenienter responderet ^g). Ita factum est, ut ab hoc inde tempore rursus viri prodirent, qui sua iurisprudencia nominis sibi famam pararent, e quibus in primis Gregorianus seu Gregorius et Hermogenianus omnibus noti sunt: et verosimillimum mihi videtur, propterea post Diocletianum tam pauca principum in causis priuatorum rescripta occurrere, quia iuris scientiae studium diligentius colebatur, ut non opus esset de quacunque re eos adire. Philosophiae, cui cultores nunquam defuerunt, tractandae ratio e genio saeculi plerumque pependit. Sic apud philosophos temporum illorum eundem rerum mirabilium ac subtilium amorem, eandem utile et pulchrum sentiendi hebetudinem animaduertimus, ac in reliquis istius aetatis hominibus deprehenditur. Testis est systema philosophiae Platonicae nouae, quod prae aliis omnibus sectatores sub nostrorum principum imperio habuit, e quibus Porphyrii et Iamblichi nomina in primis eminent. Historiarum scriptores non pauci floruerunt: Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Vulcatius Gallicanus, Aelius Lampridius, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus, et, quem supra memorauimus, Claudius Eusthenius. Sed idem in eorum libris obseruamus, quod in philosophorum doctrina: fabulas et vaticinia studiose collecta, ingenii acuti et pulchri sensus rara vestigia. Diocletianum autem, haud parui eorum studia fecisse, ex eo adparet, quod plerique illorum libros suos ei adscripserunt. Artis oratoriae plura monimen-

^g) Exempla praebent: L. 13. C. de transact. L. 2. et 3. C. si minor se maior dixer. L. 7. C. de hereditar. action. L. 19. C. de locat.

et conduct. L. 5. C. de repud. L. II. et 14. C. de praed. vel al. reb. minor. L. 5. C. de magistrat. conuers. L. 8. C. de postlimin. reuers.

ta ex iisdem temporibus nobis supersunt, a Mamertino, Eumenio, aliisque auctoribus profecta: at propter humillimam adulationem, et inanem verborum pompam, qua frustra splendere conantur, lectu maxime ingrata. Hanc artem Lactantium, ingenii subtilitate et scribendi elegantia aequalibus longe anteponendum, Nicomediae docuisse, satis cognitum est, eandemque in scholis praecipue traditam fuisse, ex Eumenii oratione pro restaurandis scholis discimus. Idem orator auctor est, animorum culturae quam plurimum fuisse imperatores nostros. Cui, inquit, *veterum principum tantae fuit curae, ut doctrinae atque eloquentiae studia florerent, quantum his optimis principibus* ^{h)}? Et profecto, cum dignitas Eumenio, praceptoris in schola Augustodunensi munus subeunti concessa, quae illi magistri memoriae par fuit, tum salarium sexcentorum millium numum eidem datum ⁱ⁾, vera oratorem loquutum esse demonstrant. Artes pingendi et sculpendi atque in primis architecturam quam maxime sub Diocletiano cultas fuisse, non est quod dubitemus, plurima enim exempla demonstrant, eum aedificando quam maxime delectatum fuisse ^{k)}. Neque tamen pulchri sensus, qui iam diu evanuerat, rediit, quod amplissima thermarum Diocletiani et palatii eius rudera, quae Romae et Salonae adhuc visuntur, e virorum, harum rerum peritissimorum, iudicio, manifeste ostendunt ^{l)}.

F 3 Negli-

h) Eumen. d. l. c. V. 1079. 2. 178. 5. 6. 161. 3.

i) Eumen. d. l. c. XI. D. Christ. Ludw. Stieglitz, Geschichte der Baukunst der Alten.

k) Victor Caes. Lactant. c. VII. Leipz. 1792. 8. 2 Th. 5. Abschn. Vopisc. Carin. c. XIX. Gruter. p. S. 469.

Negligentiae iure adcularer, si de religionis Christianae sub imperatoribus nostris fatis, cum illis imperii Romani arctissimo vinculo coniunctis, hic nihil plane addiderim. Per duodeviginti priores imperii annos, Diocletianum Christianis minime infestum fuisse, ex eo adparere videtur, quod illis liberam sacrorum suorum exercendorum potestatem concessit. Magnus tum reperiebatur Christianorum numerus, qui indies magis magisque, nemine obstante, augebatur. In omnibus fere oppidis aedes erant exstructae, servatoris nostri optimi maximi cultui dicatae. Aditus ad summa officia Christi cultoribus patebat. Quin vxor adeo et filia Diocletiani veterem superstitionem cum Christiana religione commutauerant. Quare haud parum mireris necesse est, quid fuerit, quod Diocletianus, sub imperii finem, acrius quam vllus vnquam Christianos persequutus sit. Sed vix quidquam certi, de causis animi illius adeo immutati, in medium proferri posse videtur. Senem imperatorem cum superstitione et haurispicum responsis, tum variis Galerii artibus, ad Christianos persequendos concitatum esse, Lactantius ^{m)} memoriae prodidit. Equidem qui minime adfirmo Diocletianum Christianis ante propterea indulgisse, quod eximiam religionis eorum praestantiam perspectam haberet, sed potius propterea, quod imprudentis esse censeret, magnam civium partem vexando, internam imperii quietem turbare, atque impedimenta orbis terrarum pacandi augere, ipsum sententia mutata, illud consilii cepisse arbitror, quod iam Christianis coercendis, et si fieri posset opprimendis, melius quam iisdem fouendis, saluti publicae consultum iri existimaret. Neque omnino a vero alienum videtur, fuisse inter Christianos, qui, incautius sese gerendo, et Diocletiani indignationem in se concitarent,

et

m) Lactant. c. X.

et calumniis, quae contra eorum sectam spargebantur, veri speciem conciliarent. Ipse Eusebius ⁿ⁾ testis est, fraudes, invidiam atque effrenam dominandi cupidinem in coetibus Christianorum invaluisse, idemque ^{o)} significat, tumultus in Asia ortos, iis, tanquam auctoribus, vitio fuisse versos. Adcusabantur etiam, cum Nicomediae palatium aliquoties ardere coepisset, illud incendium excitasse, vitaeque imperatoris insidias struxisse. Sed, ut haec fuerint, Diocletianus tamen vel tum adhuc, cum eos coercere constituisset, moderatione quadam usus est, nec prius ad supplicia et caedes processit, quam cum audiisset, quendam, per summam impudentiam, edictum, quod publice propositum erat, diripuisse et discintisse ^{p)}.

His ita expositis, quaedam de ingenio animique indole imperatorum ac caesarum nostrorum in uniuersum monere, haud alienum erit. Diocletianus, ut ait Eutropius, *moratus casside fuit, sagax praeterea, et admodum subtilis ingenio, et qui seueritatem suam aliena inuidia vellet explere. Diligentissimus tamen, et solertissimus princeps.* Quod Eutropii iudicium cum historia optime mihi conuenire videtur. Diocletiano enim, egregiis haud dubie a natura animi dotibus instructo, per illos annos, per quos minoribus maioribusque muneribus praefuit, opportunitas haud defuerat, eam sibi comparandi pruden-

n) Euseb. *Hist. eccles. Lib. VIII.*
c. I.

o) Euseb. *Hist. eccles. L. VIII.*
c. VII.

p) Lactant. c. X. sqq. Dodwell
Dissertat. Cyprianenae. Dis. XI. Joh.
Mazib. Schröck; Christliche Kirchen-
geschichte, 4. Th. p. 468. Gibbon
Vers. Germ. Vol. III. p. 388.

prudentiam et calliditatem, quae inter eius virtutes omnium maxime enituit, et earum, quae ei forte deerant, locum magna ex parte expleuit. Cum probe sciret, *bonum, cautum, optimum verum imperatorem* ¹⁾, omnibus rebus, quantum fieri potuit, ipse praefuit, unde parum honesta fides ei in amicos fuisse dicitur ²⁾. Sed, bene gnarus, veram principis gloriam atque utilitatem ex civium salute pendere, huic potius consulere maluit, quam animi libidinem summam imperandi legem facere. Id verissimum esse, ut ea quae iam de eo retulimus docent, ita etiam e legum ab ipso promulgatarum indole atque natura manifeste adparet. Disertis enim verbis declarat: abhorrere a seculi sui beatitudine et tranquillitate, privilegiis fisci contra priuatorum iura abuti ³⁾: iniuile esse iura ciuibus ex pactis vel alia ratione quaesita laedi ⁴⁾: incongruum esse libertati homines ad negotia publica suscipienda cogi ⁵⁾: vetat in litibus componendis vim adhibere ⁶⁾: in poenis infligendis nunquam ostendit nimiam acerbitem: delatoribus minime fauet: bonos mores animique integritatem inter ciues promouere studet ⁷⁾: violentiam a magistratibus commissam sibi displicere ostendit ⁸⁾: studium gentium nobilium conseruandarum prodit ⁹⁾. Semel tantum in vita et quidem tum cum aprum occidit, per vim egisse deprehenditur. Eum vero non animi propensione ductum, sed necessitate quadam coactum illud fecisse, inde videmus, quod ora-

q) Vopisc. *Aurelian.* c. XLIII.

r) *Victor Caes.*

s) *L. 3. et 4. C. ne fisc. vel*

t) *L. 16. C. de transact. L. 12.*

u) *L. 1. C. de iure fisci.*

v) *L. 1. C. de adfessor. domest.*

L. 1. C. ne rustici ad vlt. obs.

deuot.

x) *L. 9. C. de oblig. et act.*

y) *L. 28. C. ad leg. Iul. de*

adult.

z) *L. 4. C. de decurion. L. 5.*

aa) *L. 9. C. de quaestionibus*

culi effato atque iussu sese culpa atque inuidia facti liberare studuit. Nec quisquam animi moderationem, quam illi adscripsi, propterea in dubium vocet, quod se suumque collegam Iouium et Herculum, immo deum ac dominum dici voluit. Nam, vt Victor ^{b)} diferte ait, quamquam se dominum dici passus est, tamen parentem egit. At vero idem cum lenitate ac benignitate minus profici posse putabat, vt ea quae sibi proposuerat exsequeretur, vel summa seueritate immo saeuitia vti non dubitabat, sicut Aegyptiorum caedes ^{c)} et Christianorum persecutio docuit. Sed et hic tam callide egit, vt culpam in alios transferret ^{d)}. Praeter crudelitatem, eius timiditatem, auaritiam, dissipationes pecuniarum publicarum, quibus potissimum ad aedificandum abusus sit, adcusat Lactantius ^{e)}, cui tamen, partium studio ducto, minus fidei habendum esse arbitror, quam Eutropio, quem modo laudauimus, cui adiungi potest Vopisci ^{f)} testimonium, qui eum *virum insignem dicit, callidum, amantem reipublicae, amantem suorum, et ad omnia quae tempus quaeserat paratum, consilii semper alti, nunquam tamen effrontis sed prudentis, nimia peruicacia motus inquieti pectoris compri-*mentis.

Maximianum augustum belli peritissimum fuisse omnes concedunt, sed haec vna fere virtus in eo celebratur. Exiguus animi dotibus instructus, atque inter arma educatus, haec sola amasse atque inter ea ferus euasisse videtur. Praeterea intemperantiae et libidinibus deditus et imperandi cupidissimus fuit. Quae
tamen

b) Victor. *Caes.*

c) Eutrop.

d) Lactant. c. XI.

e) Lactant. c. VII.

f) Vopisc. *Numerian. c. XIII.*

tamen eius vitia, quam diu Diocletiani prudentia sunt coercita, minus pernicioſa fuere ^{g)}).

Galerium Maximianum probe moratum et egregium in re militari virum vocat Eutropius ^{h)}), qualem etiam ſe praeficit in bellis quae geſſit, niſi quod interdum temeritas plus in eo valuiſſe videtur quam prudentia atque conſilium. Praeterea quam maxime crudelis, animi impotens, nouarum rerum cupidus dicitur ⁱ⁾).

Vtrique longe praeferendus Conſtantius, et probi et egregii viri virtutibus illuſtris, belli peritus, minime tamen rudis ac ferus, ſed, Eutropio ^{k)} teſte, *vir egregius, et praeſantiſſimae ciuitatis, diuitiis prouincialium ac priuatorum ſtudens, ſiſci commoda non admodum adſectans*. Idem bonarum literarum amans, Chriſtianis fauens.

g) Eutrop. L. IX. c. XXVII. et
L. X. c. III. Viſtor Caef.

h) Eutrop. L. X. c. II.

i) Laſtant, c. IX.

k) Eutrop. L. X. c. I.

Nb 3338.
gu

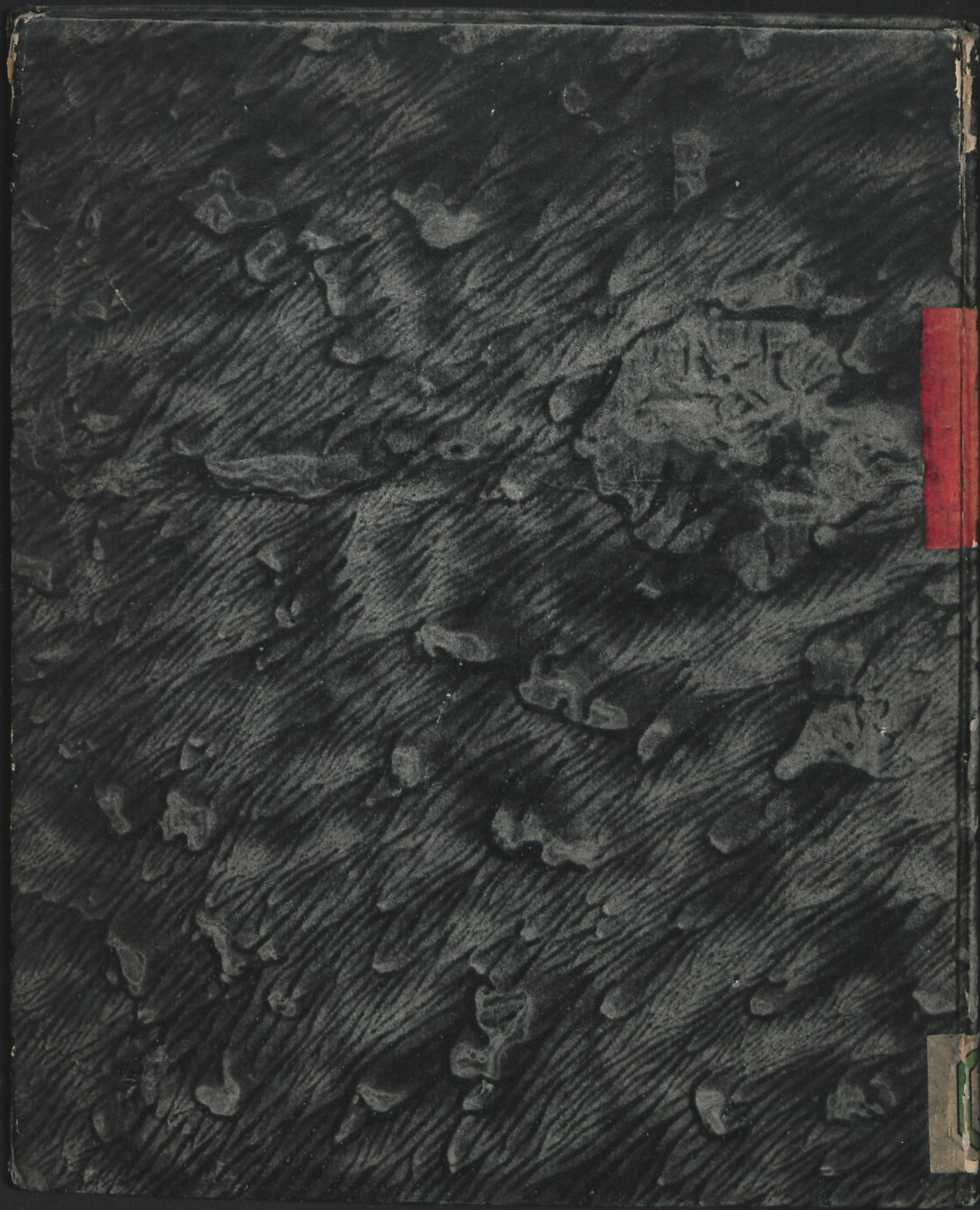
Vb 18

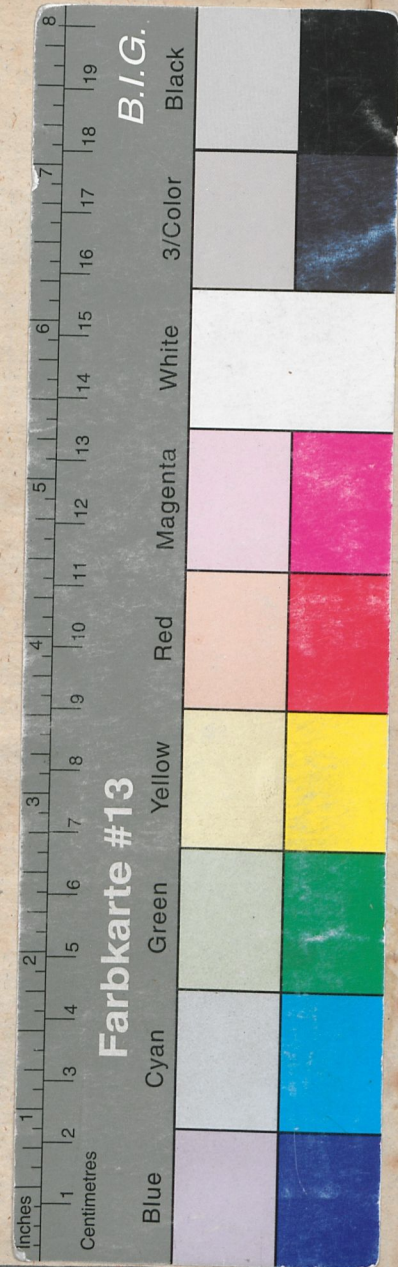
ULB Halle
007 678 991

3

nt.

DIOCLETIANVS
ET
MAXIMIANVS
SIVE
DE VITA ET CONSTITVTIONIBVS
C. AVRELII VALERII DIOCLETIANI
ET
M. AVRELII VALERII MAXIMIANI
A. A.

EXERCITATIO PRIMA
QVAM
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
AVCTORITATE

A. D. XXVI. SEPTEMBR. MDCCXCII

PVELICE DEFENDENT
IOANNES CONRADVS SICKELIVS
A. M. ET I. V. B.

ET
CHRISTIANVS WEISIUS
TH. C.

LIPSIAE
LITTERIS SAALBACHIIS